

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Jaanika Umalas

**EUROOPA LIIDU NORMATIIVNE VÕIM TEHISINTELLEKTI TEMAATIKAS
AAFRIKA LIIDU SUUNAL, SELLE VÄLJAKUTSED JA KONTSEPTSIOONID**

Magistritöö

Juhendaja: PhD Mihkel Solvak

Tartu 2023

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv:

Jaanika Umalas

15.05.2023

Annotatsioon

Uurimistöö põhineb EL Mannersi (2002) normatiivse võimu teorial, mis pärineb Nye (1990) pehme jõu teooriale. Mannersi teooria operatsionaliseerimiseks kasutati Niemann & de Wekker (2010) normatiivse võimu dimensioone.

Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, millised on kesksed normid, mida EL oma tehisintellekti temaatikas kasutab, ning kas ja kuidas ta neid edendab AL ja Aafrika riikide suunal.

Uurimismeetodina kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, kuna normide üle kandumine on kvalitatiivne protsess. Andmetest üks osa moodustas EL tehisintellektiga seotud dokumendid, mis avaldatud perioodil 2018-2022. Teise osa, EL dokumendid, mis AL, Aafrika regiooni tehisintellektialast koostööd käsitlevad. Kolmanda osa AL, kuid ka Aafrika regiooni, ning teatud Aafrika riikide dokumendid, mis olid avaldatud perioodil 2018-2022 ja juhtivpoliitikute kõned perioodil 2018-2023, et analüüsida meedia ja poliitilise diskursuse toimumist. Andmeanalüüsiks loodi kooditabel, mis koostati lähtuvalt Manners'i (2002) normatiivse võimu teoriast, ning Niemann'i & De Wekker'i (2010) normatiivse võimu dimensioonidest.

Analüüsi tulemususeks oli tuvastatud EL normatiivne kavatsuse olemasolu ja osaliselt normatiivse protsessi olemasolu, kuid normatiivse mõju olemasolu ei tuvastatud, kuna ÜRO organisatsioonide normatiivne mõju on AL-ile ja Aafrika riikidele on olemas, ning järgitakse asukohariigi vajadusi seoses tehisintellekti arendamisega.

Teema on aktuaalne ja vajab kindlasti edasiuurimist, kui tehisintellekti regulatsioon on rakendunud. Sel puhul saab teoreetilise raamistiku põhineda Brüsseli efekti teorial, millega regulatsiooni rakendamise mõju saab analüüsida, kas see on toimunud *de facto*, kus ettevõtted kohandavad enda toodet või teenust ülemaailmsel turul EL regulatsioonidele ja eeskirjadele vastavaks. *De jure* Brüsseli efekt on otseselt seotud *de facto* Brüsseli efektiga, sest ettevõtted, mis on kohandanud enda rahvusvahelist äritegevust vastavalt EL regulatsioonidele, teevad oma koduriigis lobitööd, et nende seadusandlusse jõuaksid EL-ile sarnased määrused (Bradford, 2020).

Abstract

Sisukord

Annotatsioon	3
Abstract	4
1. Sissejuhatus.....	8
1.1 Uurimisküsimused	10
2. Teoreetiline raamistik	11
2.1 Euroopa normatiivne võim.....	11
2.2 Niemann'i ja DeWekker'i normatiivse võimu dimensioonid	16
2.2.1 Normatiivne kavatsus.....	16
2.2.2 Normatiivne protsess.....	18
2.2.3 Normatiivne mõju	20
3. Empiirilise juhtumi tutvustus – EL ja AL tehisintellekti temaatika	23
3.1 Kirjanduse ülevaade EL ja AL tehisintellekti temaatikas	25
4. Metoodika	27
4.1 Meetodi valik.....	27
4.2 Andmete kogumise viisid.....	28
4.3 Andmeanalüüs ja selle põhimõtted, ning koodiraamat.....	32
4.4 Uurimuse piirangud	34
5. Analüüs	35
5.1 Analüüsi ülevaade	35
5.2 Normid, mida EL edendab tehisintellekti temaatikas.....	35
5.2.1 Normatiivse kavatsuse dimensioon „autentsus“, „perifeerne“, „omakasu“, „topeltstandardid“, ja „sidusus“ avaldumine	35
5.3 EL normide avaldumine koostöös AL-iga tehisintellekti valdkonnas	41
5.3.1 EL normatiivse protsessi „reflektiivsus“, „kaasamine ja „üldtunnustatud normide“ avaldumine AL-is ja Aafrikas tervikuna.....	41
5.4 AL tehisintellekti temaatika ja EL normide avaldumine AL tehisintellekti käsitluses	46
5.4.1 EL normatiivne mõju, „normatiivne muutus EL ajendil“	53
Kokkuvõte.....	57
Lisad.....	60

EL tehisintellekti alusdokumendid	63
EL ja Aafrika koostöö dokumendid, mis käsitlevad tehisintellekti valdkonda	63
AL tehisintellekti dokumendid	64
AL ja Aafrika juhtivpoliitikute kõned	65
Kasutatud kirjandus.....	66

Lühendite loetelu

AL Aafrika Liit

AUC (*African Union Commission*) Aafrika Liidu Komisjon

AU-AHSG (*Assembly of Heads of State and Government*) AL Riigipeade ja Valitsusjuhtide Assamblee

EL Euroopa Liit

EK Euroopa Komisjon

EN Euroopa Nõukogu

EP Euroopa Parlament

ELIKÜM Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärus

NEPAD (*The New Partnership for Africa's Development*) Uus Partnerlus Aafrika Arenguks

ÜRO Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

1. Sissejuhatus

Tehisintellekti osa inimeste igapäevases elus on ühe suurenemas, olgu see automaatne pidurdussüsteem autodes, voogedastusplatvormide vaatamissoovitused, otsingu tulemuste ennustamine otsinguportaalides. Kuigi tehisintellektil on väga palju eeliseid igapäeva elu efektiivsemaks muutmisel kaasnevad sellega ka ohud. Näiteks, ebapiisav füüsiline turvalisus ja eetiliste normide, mis tekib isesõitvate autode näol, kui tehisintellekti kasutatav masin peab tegema otsuse, kas olulisem on kaasreisijate või jalakäijate elud, lähtudes temasse programmeeritud eetikast. Lisaks majanduslik kahju ja sissetulekute ebavõrdsus, mis tekib olukorras, kui eelistatakse kõrgema kvalifikatsiooniga tööjõudu, mille tulemusel nende palk tõuseb ning madalama kvalifikatsiooniga tööjõud langeb palgavaesusse või töökohti nende kvalifikatsioonile enam ei eksisteeri (Marcia & Desouza, 2021; Abu-Khalaf & Haskell-Dowland, 2021; Szczepański, 2019, lk. 6).

Plaanitav EL tehisintellekti regulatsioon järgib riskipõhist lähenemist ja lähtub inimkesksest tehisintellektist, pidades oluliseks tehisintellekti usaldusväärsust, turvalisust, inimeste privaatsuse ja põhiõiguste tagamist (European Commission, 2021). Inimkeskne tehisintellekti tähendab, et inimväärtused on tehisintellekti arendamise, rakendamise ja jälgimise keskmes, ning inimeste põhiõigused on kaitstud. Sealjuures kestlike eesmärkide täitmist, mis tagab jätkusuutlikkuse, läbi looduskeskkonnaga arvestamisega ehk ökosüsteemiga, mille osaks on inimene (AI HLEG, 2019, lk. 37).

Nii tehisintellekti strateegia kui tehisintellekti regulatsioon on võrdlemisi uued dokumendid, kuna EL võttis tehisintellekti oma strateegia osaks alles aastal 2018. Kuna tehisintellekt on juba toodetes/teenustes kasutusel, on ta seega turul meie elu mõjutamas isegi, kui tegemist on arenemisjärgus tehnoloogiaga. See tähendab aga, et regulatsioon on maha jäämas, kuid püüab siiski vältida ilmnevate negatiivsete tagajärgede teket. Tehisintellekti strateegiaid, plaanid, agendad ja reguleerimine on aktuaalsed ka väljaspool EL, kokku on neid initsiatiive algatatud üle 800, seda 69 riigis ülemaailmselt. Regioon, kus neid initsiatiive on arvuliselt kõige vähem algatatud on Aafrika (OECD.AI, 2021). Aafrikas koonduvad riigid Aafrika Liidu (AL) alla, millel on EL-iga tihedad sidemed selle loomise ajast, kus partnerlus sai alguse AL-EL tippkohtumisest Kairos aastal 2000, ning 2007 a. võeti vastu esimene Aafrika-EL ühine strateegia (JAES) (African Union, 2022). EL ja AL

tippkohtumine toimub nüüd iga kolme aasta tagant Teisalt näeb AL, et neil on ka vajadus uute tehnoloogiate, sealhulgas ka tehisintellekti valdkonnaga tegeleda, ning EL on algatatud koostöö digitehnoloogiate osas nendega. Nüüd on AL võimalus võtta üle norme EL-ist tehisintellekti tehnoloogia osas, ning EL tehisintellekti regulatsioon ja raamistik on hetkel ligilähedased (eeskujuks) sellele, mida nad ise püüavad rakendada. Lisaks, EL-i normatiivset võimu tehisintellekti strateegias AL-is pole peaaegu üldse uurinud. Selle probleemi uurimine aitab välja selgitada EL-i normatiivset mõju ja EL-i juhtpositsiooni tekkimise võimalust tänu inimkeskse tehisintellektile pühendumisele. Samuti (inimkeskse) tehisintellekti arendamise ja kasutamise AL-s, ning nende enda tehisintellekti strateegia, mis on välja töötamisel, aitab selgitada, kas EL-il omab normatiivset võimu selle strateegia välja töötamisel.

Teema aktuaalsust näitab ka Euroopa Komisjoni ettepanek regulatiivse raamistiku loomiseks tehisintellektile, tegemist on esimese sellise regulatsiooniga maailmas, mis võib eelduste kohaselt olla normide looja kogu maailma tehisintellektide reguleerimises. EL on ise toonud kõnealuses ettepanekus välja oma eesmärgi olla juhtrollis tehisintellekti reguleerimises ja arendamises kogu maailmas. Mõningal määral saab tuua paralleele Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmääruse (ELIKÜM) (ingl *General Data Protection Regulation, GDPR*), mis oli esimene isikuandmete kaitsega tegelev regulatsioon maailmas ja leidis erineval kujul rakendust üle maailma (Laboris, 2019). ELIKÜM-i laialdase leviku põhjuseks oli asjaolu, et paljud riigid oleks jäänud ilma maailma ühest suurimast kaubanduspartnerist, ning ka neile rakenduksid ja trahvid isikuandmete valesti käitlemise korral. Üksikisikute õigustele fokuseerimine ja euroopalike väärtuste omaksvõtt lõi andmekaitse valdkonnas uue ülemaailmse normi, mis saab pidada ka aluse loomiseks tehisintellekti regulatsiooni usaldusväärsusele (COM(2018) 795 final, lk 6). Sellega näitas EL oma normatiivset võimu, omades mõju riikidele väljaspool oma piire.

Uurimistöo keskne argument on, et EL omab normatiivset võimu tehisintellekti temaatikas, ning on vähemalt osaliselt üle kandnud või omaks võtnud need AL riigid.

Metoodikana kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab leida ka latentset sisu, ning kuna normide üle kandumise näol on ka tegemist kvalitatiivse protsessiga, ning tehisintellekti kui teatud tehnoloogia valitsemise normide ülevõtmine ühelt osapoolelt on keeruline nähtus/probleem.

Juhtumi valiku üheks kriteeriumiks oli teema aktuaalsus ja olulisus EL ja AL seisukohalt, ning nende tuleviku perspektiivid tehisintellekti valdkonnas. Põhjus, miks otsustati valida just tehisintellekti temaatika on seepärast, et tegemist on ühe uutest ja arenevatest tehnoloogiatest, mis mõjutab meie elu ja globaalset tasandit juba täna. EL ja AL osutusid valituks, kuna need on sisuliselt ainult kaks riikide liitu maailmas, mis on struktuurselt sarnased ja mida seob pikemaajsem koostöö, samuti ajalooline ühisosa.

Uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada, millised on kesksed normid, mida EL oma tehisintellekti temaatikas kasutab, ning kas ja kuidas ta neid edendab AL ja Aafrika riikide suunal.

1.1 Uurimisküsimused

1) Kas ja kuidas EL-i normatiivne võim toimub normatiivse kavatsuse dimensiooni alusel ehk milliseid norme ja miks EL-i tehisintellekti strateegia edendab?

2) Kas ja kuidas normatiivne võim esineb normatiivse protsessi dimensiooni alusel ehk mis väljakutsed on EL-il tehisintellekti normide edendamisel Aafrikas ja selle mõju laiendamisel koostöös AL-iga?

3) Milliseid norme on EL poolt üle kantud või üle võetud AL-i ja Aafrika riikide poolt tehisintellekti puudutavas temaatikas ehk kas EL normatiivne võim esineb normatiivse mõju dimensiooni alusel AL tehisintellekti puudutavas temaatikas?

Magistritöö on jaotatu viieks peatükiks. Teises peatükis annan ülevaate teoreetilisest raamistikust, kus toon ülevaate pehme jõu teooriast, normatiivse võimu teooriast ja Brüsseli efekti teooriast, ning toon välja, millised on teoreetilised lähtepunktid EL tehisintellekti temaatikas. Kolmandas peatükis toon ülevaate uurimistöö empiirilise juhtumi tutvustuse kohta tehisintellekti temaatikast EL ja AL näitel. Neljandas peatükis teen ülevaate meetodikast, ning andmete kogumiseviisist ja andmeanalüüsi põhimõtetest. Viiendas peatükis analüüsin EL lähenemisest tehisintellektile, AL tehisintellekti temaatikat, EL koostööd AL-iga tehisintellekti vallas ja EL normide avaldumist AL tehisintellekti käsitluses.

2. Teoreetiline raamistik

Teooria peatükk on jaotatud kaheks alapeatükiks. Esimene alapeatükk keskendub antud magistritöö kesksele teorialele, milleks on normatiivse võimu teooria, ning selle sissejuhatavale osale, milleks on pehme jõu teooria, kuna sellel on ühisosa normatiivse võimu teooriaga. Normatiivse võimu teorias tuuakse välja normatiivse võimu kolm dimensiooni, ning kuidas saab neid rakendada selgitamaks välja normatiivse võimu teorialele esinemist. Teine alapeatükk käsitleb Brüsseli efekti teooriat, mis toetub nii pehme jõu kui ka normatiivse võimu teorialele, uurides regulatiivseid ilminguid normatiivsuses, ning kuidas EL seda tehisintellekti temaatikas võiks rakendada.

2.1 Euroopa normatiivne võim

Ennem Euroopa normatiivse võimu käsitlemise juurde asumist luuakse sissejuhatav osa pehme jõu teooria näol, millel on ühisosa teiste selles uurimistöös kasutatavate teooriate, normatiivse võimu teooria ja Brüsseli efekti teooria. Pehme jõu poliitika (ingl *soft power*) ehk pehme jõu teooria (pehme võim) tähendab, et rahvusvahelistes suhetes osaleja on suuteline ennast muutma atraktiivseks teistele riikidele, sealjuures endale sobivas suunas, tehes seda kultuuri, ideoloogia ja rahvusvaheliste institutsioonide kaudu (Nye, 1990, lk. 216). Eelnevalt oli maailma rahvusvahelises süsteemis juhtiv roll kõval jõul (ingl *hard power*), mis on sõjaline ja majanduslik jõud, mis tugineb riikide võimele kohaldada sundi ja või anda stiimulit (Nye, 2004, lk. 7). Pehme jõu poliitika termin jõudis esimest korda avalikkuse ette 1980ndate aastate lõpus, ning kontsept leidis laiemat kõlapinda 1990ndatel aastatel, kui sellest kirjutas USA politoloog Joseph S. Nye, Jr. oma raamatus „*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*“ (1990). Nye tõi sellega rahvusvahelistesse suhetesse uue paradigma, mis oli pikalt püsinud realismi teorial, väljendudes selles, et rahvusvahelisel areenil on olulisem riikide sõjaline ja majanduslik jõud, mis määras võimude tasakaalu rahvusvahelistes suhetes (Nye, 1990, lk. 205). Pehme jõu poliitika kasutamisele rahvusvahelisel tasandil tol ajal oli toeks eeldus, et see on märkimisväärselt odavam kui sõjaline jõud (Nye, 1990, lk. 159).

Tuues pehme jõu EL konteksti, siis EL välispoliitika ei taotle olla sõjaline jõud, kes toetub oma ambitsioonidele selles osas vaid just pehme jõud, kes aitab kaasa rahvusvaheliste

suhete tsiviliseerimisele, põhinedes ÜRO süsteemile ja väärtustele (Maull, 2006). Selle sama ÜRO süsteemi ja väärtuste juures peatatakse antud uurimistöös ka alljärgnevas alapeatükis, kus käsitletakse normatiivset võimu.

Nye on pehme jõu kontseptsiooni aastate jooksul edasi arendanud, ühe põhjusena saab tuua asjaolu, et tema teooria on osutunud kriitika osaliseks. Ta on teooria arendamise käigus jõudnud järeldusele, et pehme võim on riikide võime veenda teisi riike ühise eesmärgi nimel koostööd tegema, ilma sõjalise sunnita ja rahalise hüvitamiseta. Seda tähendab lihtsamalt öeldes seda, et näiteks üks riik on võimeline panna tahtma teisi riiki seda, mida esimene riik ise tahab, muutes sellega teiste riikide eelistusi (Nye, 2004, lk. 5). Eelpool nimetatud esineb märkimisväärselt EL puhul, mille mõju analüüsiks saab pidada *The Soft Power 30* indeksi, kus kasutatakse Nye kolme sammast lähtepunktina – kultuur, poliitilised väärtused ja välispoliitika, ning Nye on panustanud antud indeksisse eessõna kirjutamisega. Antud uurimistöö seisukohast on neist kolmest Nye poolt loodud sambast olulisemad poliitilised väärtused sealhugast seadused ja institutsioonid, mis valitsevad riigis mõjutavad tugevalt selle riigi kuvandit ülemaailmsel tasandil, ning kui valitsusasutused efektiivselt toetavad väärtusi nagu läbipaistvus, õiglus ja võrdsus riigisiselt on nad seeläbi atraktiivsemad välisriikide avalikkusele. Teine asjakohane sammad on välispoliitika, mis näitab, mil määral riiki nähakse oma tegevust läbi viimas välismaal, kas hea või halva jõuna, seda lähtuvalt oma moraalsest autoriteedist. Näiteks perioodil 2015-2019 on 30 pehme jõu riikide edetabelis esindatud seitseteist kuni üheksateist EL liikmesriiki, mis on kindel indikatsioon pehme jõu mõjust EL puhul. (McClory, 2015, lk. 6, 20, 25; Nye, 2004). Nye on näitlikustamiseks välja toonud ka seda, et EL arenguprotsessis hakkasid Euroopa riikide juhid järjest enam viitama on pehme jõu olemasolule. Seda võib seostada asjaoluga, et EL püüdis sellega katta puudujääke kõva jõu ühe avaldumisevormi juures, milleks on tugevad sõjalised ressursid. Samas oli EL-il tugev majanduslik jõud, mida ta saavutas läbi globaalses mõistes suure ühtse turu loomise, ning mille jaoks tehti ka regulatiivsed standardid, mis jõudsid EL piiridest väljapoole. Lisaks veel mitmepoolne koostöö ja abiprogrammid olid osaks pehme jõu avaldumisest. Nye toob eelpool nimetatule ka konkreetselt välja Brüsseli efekti, millel on ühisosa normatiivse võimu ja pehme jõu teooriaga. Brüsseli efekti teooriat käsitletakse antud uurimistöös eraldi teooria peatükis (Nye, 2021, lk. 9), esmalt aga

käsitletakse alljärgnevas lõigus uurimistöö keskset teooriat, normatiivse võimu teooriat, mille mõiste põhineb pehme jõu teorial, luues seega omavahel ühisosa.

Normatiivne võim (ingl *Normative Power Europe*) kätkeb endas ühe rahvusvahelise suhetes toimija võimet luua norme rahvusvahelisel tasandil kandes neid üle teistele riikidele (Manners, 2002). Ian Manners (2002) tõi esimest korda selle avalikkuse ette ühes teadusartiklis, kus ta märkis, et EL näeb, mõtestab ja tajub ennast kui „hea jõuna“. Duchêne (1973) aga rääkis normatiivsest võimust juba märksa varem, kui ta Euroopa Ühenduse puhul tõi välja, et ta võiks olla selle üks algatajatest, sest ta suudab oma väärtusi laiemale avalikkusele arusaadavalt väljendada (Duchêne, 1973, lk. 2, 7), need väärtused jõudsid ka aastal 2007 Lissaboni lepingusse, kus artiklis 1a on kirjas järgnev:

„Liit rajaneb sellistel väärtustel nagu inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine. Need on liikmesriikide ühised väärtused ühiskonnas, kus valitsevad pluralism, mittediskrimineerimine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdõiguslikkus.“ (2007/C306/01).

Samas Manners'i normatiivse võimu mõiste tähendaks EL-ile seisukohast seda, et ei saa tugineda ainult sõjalistele ja majanduslikele vahenditele võimu teostamisel, sest seda saab teha ka arvamuste ja ideede kaudu (Diez & Manners, 2007, lk. 175). Siin on ühisosa normatiivse võimu teooria ja pehme jõu teooria vahel, sest Nye tõi välja samuti, et sõjalise ja majandusliku jõu kõrval saab eksisteerida ka uus jõud. Kuid see on osa sellest teooriast, mille mõistele Manners normatiivse võimu teoorias pehme jõu teooriale tugineb (Manners, 2013). EL on loonud endast kuvandi rahvusvahelisel tasandil kui „heast jõust“, tal on selle reaalseks toimimiseks olemas ka vahendid ja omadused, millega ta saab luua norme ja neid norme kasutada rahvusvahelisel tasandil. Need normid on kirjas Euroopa Liidu lepingu artiklis 21, lõikes 1:

„Liidu tegevus rahvusvahelisel areenil tugineb põhimõtetele, millest on juhindunud liidu enda loomine, arendamine ja laienemine ning mida liit soovib edendada ka ülejäänud maailmas: demokraatia, õigusriik, inimõiguste ja põhivabaduste universaalsus ning

jagamatus, inimväarikuse, võrdsuse ja solidaarsuse ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja põhimõtete ja rahvusvahelise õiguse austamine“.

Sama artikli lõikes 2 on kirjas, milliste rahvusvaheliste suhete toimijatega saab tekkida koostöö:

„Liit püüab arendada suhteid ja partnerlust kolmandate riikide ja rahvusvaheliste, piirkondlike või ülemaailmsete organisatsioonidega, kes jagavad esimeses lõigus osutatud põhimõtteid. Ta edendab mitmepoolsete lahenduste leidmist ühistele probleemidele, eelkõige Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni raamistikus“.

Manners toob aga välja kesksed viis normi normatiivse võimu teoorias – rahu, vabadus, demokraatia, õigusriik ja inimõigused, mis on normatiivse võimu teoorias, ta juhindub nende välja toomisel ELi kõikide õigusaktide üldnimetusest, siia alla kuuluvad EL aluslepingud, direktiivid, määrused, Euroopa Kohtu pretsedendiõigused, deklaratsioonid ja rahvusvahelised lepingud ehk kokku saab seda iseloomustada ühe sõnapaariga - ühenduse õigustik (pr *acquis communautaire*). Eelnevalt viidatud artikkel 21 märgib ära neist enamuse, kuigi rahu ei ole otseselt välja toodud antud artiklis, ning vabadus paigutub siin põhivabaduste termini alla, moodustavad need tähtsusest vastavalt esimese (rahu) ja teise (vabadus) olles normatiivse võimu normide alused, mille alge pärineb II maailmasõja lõpust. Tähtsusest kolmandana järgneb sellele demokraatia, neljanda õigusriik ja viiendana inimõigused, mis pärineb külma sõja päevilt (Manners, 2002, lk. 242-244)

Selleks, et mõista nende viie normi toimimist on Manners lisanud nende alla veel neli väiksemat normi, mis pärinevad sarnaselt viiele peamisele normile aluslepingutest ja EL tavadest, mida praktikas rakendatakse. Esimene neist, sotsiaalne solidaarsus pärineb 1980ndatest, see tekkis tänu liberaliseerimise lainele. Teine, diskrimineermisvastastus pärineb 1990ndatest, kui tekkis juurde rohkem poliitilisi ideoloogiaid. Kolmas norm, mida Manners ilmselt ei osanud seostada kirjutamise hetkel ajaperioodiga 2010ndad kuni tänapäev on jätkusuutlikkus, seda võib pidada keskkonna teematikaga seotuks, mille norme rahvusvahelisel tasandil EL koos ÜRO-ga edendab. Neljas norm on hea valitsemistava, mida ei saa konkreetselt ajaraamiga määratleda, kuna selle algeid võib leida pea igast eelpool mainitud ajajärgust (ibid lk. 243).

Pärast normide kindlaks määramist, toob ta näitena, kuidas EL tänu enda kõrgete moraalsete, eetiliste standardite on eeskujuks, ning see teeb ka normid atraktiivseks teistele osapooltele, mistõttu on võimalik oma enda piirkondlikku eksperimenti viia kolmandatesse riikidesse, tehes seda informatsiooni levitamise kaudu, mis põhineb strateegilisel kommunikatsioonil, üles seades mõne uue poliitilise algatuse ja seda ametlikult komuniqueerides (Manners, 2002, lk. 244-245; Coombes, 1998, lk. 237-238). Käesoleva uurimistöo autor leiab, tuginedes eelpool öeldule, et sellele viitavad otseselt järgnevad dokumendid EL tehisintellekti poliitika valdkonnast: „*Valge raamat: Tehisintellekt: Euroopa käsitus tippasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast*“ (COM/2020/65 final/2), „*Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele - Tehisintellekt Euroopa huvides*“ (COM(2018) 237 final), „*Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele - koordineeritud kava tehisintellektile*“ (COM(2018) 795 final) ja „*Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele - usalduse loomine inimkeskse tehisintellekti vastu*“ (COM(2019) 168).

Selleks, et eelpool välja toodud kommunikatsiooni puudutavate dokumentide sisu leiaks, kas osaliselt tee mõnda kolmanda riigi algatustesse, määrustesse või muusse seadusandlikku akti peab EL olema, kas osa piirkondade vahelistest koostöölepingutest, rahvusvahelise organisatsiooni liige või omab EL ise initsiatiivi algatamisel. Ülekandumine toimub, siis kui EL vahetab näiteks, kaupu, annab abi (nt. humanitaarabi), pakub tehnilist tuge, algatab või on osaline kaubanduslepetest kolmandate riikidega, mida ta enamjaolt võimaldab läbi finantsvahendite aga ka jagades teavet, oskusi ehk mittemateriaalne osa. EL võimaldab seda kõike aga lähtudes sellest, et EL norme austatakse kolmandate riikide poolt ja kui need riigid peaksid vastupidiselt neile normidele käituma saavad neile osaks sanktsioonid ehk tegemist on tingimusliku suhtumisega EL poolt. Samas EL võib oma tuge tagada lihtsalt füüsilise kohaolekuga, seda läbi EL-iga seotud institutsioonide ja delegatsioonide. Seda saab pidada normide avalikuks levitamiseks. See aga, kuidas normid tegelikkuses vastu võetakse ja neist ka õpitakse määrab suuresti kultuuriline kontekst, kuhu see sihtriigis asetub. Normide

kinnistumine ei ole aga garanteeritud, ning see võib ebaõnnestuda, seda siis ka jällegi lähtuvalt kultuurilisest kontekstist (Manners, 2002, lk. 244-245). Kuigi sõnad ja teod on kahtlemata olulised rahvusvahelises suhtluses, on normide levitamise seisukohalt olulisem olla eeskuju teistele riikidele, see on üks neljast mehhanismist, mida Forsberg on välja toonud koos võimega veenda, kujundada diskursust ja tugineda normidele (Forsberg, 2011, lk. 1185).

Tuues selle EL-i ja AL-i juurde tasub märkida, et normide ülevõtmine AL ja Aafrika riikides on kultuuriline kontekst väga oluline, ning saab määravaks piirkonniti.

2.2 Niemann'i ja DeWekker'i normatiivse võimu dimensioonid

Kui Manners oli üks esimesi, kes tõstatas laialdase debati, mis eristab normatiivset võimu teistest, ilmus selle tulemusena arvukalt teadusartikleid ja arvamusi, mis seda teemat käsitlevad. Kriitika oli peamiselt tema teooria osas see, et see on liiga laialivalgub ja seetõttu asuti seda ka konkretiseerima mitmete autorite poolt.

Arne Niemann ja Tessa de Wekker tuvastasid ka vajakajäämisi kriitikute töödes, seetõttu nad süstematiseerisid normatiivse võimu sõnastuse ehk kuidas tuvastatakse normatiivne võim, kuidas seda jälgida ja kuidas seda vähemalt teatud ulatuses mõõta. Selle jaoks tõid nad oma artiklis välja normatiivse võimu dimensioonid:

- 1) „normatiivne kavatsus – kui autentne on EL-i normatiivne pühendumine oma kohustustele?“;
- 2) „normatiivne protsess – kas EL järgib kaasavat ja refleksiivset (enesekohast) normatiivpoliitikat?“;
- 3) „normatiivne mõju – kas EL on võimeline kujundama norme?“ (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7).

2.2.1 Normatiivne kavatsus

Niemann'i ja de Wekker'i seisukohalt on normatiivne kavatsus EL eneseidentiteedile osutades oluline, sest kui EL tahab, et teda nähakse „hea jõuna“ peab ta neid norme levitades olema ka ehe, ning ta ei tohiks lähtuda normide levitamisel ainult oma agendast ja moraalsest üleolekust (Parker, Rosamond, 2013, lk. 235), vaid sellele, et need on osa ka tema väärtustest.

Samas Niemann'i ja de Wekker'i on teadlikud, et normid ja kavatsused võivad reaalsuses ka välja kujuneda paralleelselt, saab siiski see näidata, kui ehe on EL oma normatiivsete kohutuste täitmisel. Sellele vastamiseks tuleb esitada neli alaküsimust:

1.1.) „kas ELi enda või universaalsed normid on/olid suhete keskmes partnerriikidega või olid normid ELi tegevuse seisukohast keskmest väljas?“ Läbi selle küsimuse esitamise saab tõendada, kui pühendunult EL suhtub normidesse partnerriigiga, analüüsides seda läbi kavandavate kokkulepete, mis neil partnerriigiga plaanis on, kui nendes kokkulepetes ei ole normid kesksel kohal ehk normid ei ole olulised saab öelda, et on vähetõenäoline, et EL ainult normide pärast on osapool antud kokkuleppes (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7-8).

1.2.) „kas kavandatud normid teenivad või kahjustavad ELi huve?“ (tsiteeritud Goertz ja Diehl, 1992). Vastates sellele küsimusele saame teada, et kui normid on vastuolus EL enda omakasupüüdlike huvidega, siis jäädakse normidele kindlaks, vaatamata sellele, kui kulukad need majanduslikult või poliitiliselt on. Huvide all saab tuua näitena kaubandushuvi, see tähendab, kas turule jääb ligipääs või tagatakse energiaga varustus, eriti kui nende huvidega tõuseks esile temaatika seoses demokraatia ja inimõigustega, ning EL otsustaks eelistada neid võrdluses huvidega, näitaks see, et EL jääb oma normatiivsetele kohustele kindlaks (Manners, 2002, lk. 253; Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7).

1.3.) „mil määral EL kommunikeerib ja tegutseb järjekindlalt, ning mil määral kasutab ta topeltstandardeid?“ (Sjursen, 2002, lk. 495-496; Checkel in Checkel/Moravcsik, 2001, lk. 224). Topeltstandardid annavad indikatsiooni, et normid ei ole kõige olulisem osa otsustusaluselt. Järjepidevust saab uurida, kui küsida järgnevad küsimused: a) „kas EL rakendab neid samu standardeid ka liidusiseselt, mida ta eeldab kolmandalt riigilt?“ ; b) „kas EL sõnadele järgnevad ka teod ehk kas normatiivsed eesmärgid on kooskõlas EL välispoliitiliste tegudega?“ (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 8).

1.4.) „normatiivse kavatsuse lõplik kriteerium on sidusus“. Sidusus läheb kaugemale järjepidevusest, sest see puudutab nõuete ja tegevuste seotust jagatud põhimõtete kaudu. Siin viidatakse põhimõtetele, et poliitika on õigustatud, siis kui sellel on väärtus, mis on kasulik või on see põhjendatud õigustel põhinevate argumentide ja põhimõtetega ning sidususega.

Autorid alustades Lerch'ist ja Schweltnus'ist (2006), kes tuginesid Habermas'i (1993) ja Sjursen'ile (2002) on toonud välja, et poliitikad saavad olla õigustatud, siis kui need

põhinevad argumentidel, mis lähtuvad väärtustest, õigusest ja utilitaarsusest, ning sidusus nende erinevate põhjenduste vahel on märkimisväärne tegur, mis seaduspärastab seda kõike (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 8).

Seos eksisteerib Niemann'i ja de Wekker'i normatiivse kavatsuse mõiste ja Manners'i normatiivse võimu vahel, kus mõlemad analüüsivad normatiivseid põhimõtteid, mis uurivad järjepidevust, sidusust ja õiguspärasust, seega on neil ühisosa. Kuid normatiivne kavatsus Niemann'i ja de Wekker'i näitel rõhutab sidusust, mis ulatub kaugemale järjepidevusest, ning sellega nad selgelt eristavad neid kahte kategooriat üksteisest, kuid siiski annavad oma panuse mõlema kategooria uurimisse (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7-9).

2.2.2 Normatiivne protsess

Teine dimensioon, käsitleb EL võimet vastu võtta välist sisendit, see tähendab kriitikat ja oskab analüüsida, mis võivad olla tema tegude tagajärjed ehk EL on valmis õppima oma vigadest või neid läbi refleksiivsuse ennetama, ning see peaks ka ühtlasi olema üks indikaatoreid, et EL on tõepoolest „hea jõud“. Üheks ohuks EL käitumise puhul on kaldumine eurotsentrismi oma normide propageerimisel. Seda tingib asjaolu, et EL mõtestab ise, kust läheb piir „normaalsuse“ ja „euroopalikkuse“ vahel, see annab aga talle hegemooni staatuse normatiivsuse küsimuses (Vukcevic & Matic, 2019, lk. 298). Refleksiivsuse puudumine on viinud EL-i olukorda, kus ta peab oma mudelit kõikidele riikidele rakendatavaks, sellisel kujul nagu ta liidusiseselt on (Bicchi, 2006, lk. 289). Või teisalt, rakendab oma välispoliitikas teatud kavatsid ja üldtunnustatud tavasid, mis ei võta arvesse sihtriigi eripärasid. Eurotsentrismi kaldumisele elimineerib uurimistöö autori hinnangul, toetudes eelnevalt välja toodud hegemooni staatusele normatiivsuses, EL toetumine üldtunnustavatele normidele, mis on heakskiidetud ÜRO poolt. Refleksiivsus saab eksisteerida, kui EL võtab kasutusele välisülevaated oma tegevuse kohta, ning korraldab konverentse ja koosolekuid teatud teemadel, mis võimaldavad saada tagasisidet, ning seeläbi saaks antud temaatikas ka muudatused sellest lähtuvalt teostada (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 9-10).

Kaasamise osas on aga oluline välja tuua Bicchi (2006, lk. 289) hinnangu, et kui „anda hääl“ teistele või „rääkida teiste eest“, siis piir nende kahe vahel on hägune. See

tähendab ka, et kas EL võtab arvesse nende riikide seisukohti, keda see mõjutab. Kui EL on kaasav ja refleksiivne, aitab see kaasa normide levikule, saavutades selle läbi ühise dialoogi koos partnerriigiga. Lisaks, on teataval määral sellega võimalik kõrvaldada eurotsentrilised või koloniaalsed kalduvused, mis EL normatiivse käitumise tagaplaanil esineda võivad (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 9-10).

Üldtunnustatud normide seisukohalt peab EL olema ettevaatlik, sest identifitseerides ennast „hea jõuna“ ei pruugi see igas maailmajaos (arvestades mitmete EL liikmesriikide ajaloolist tausta) olla tajutud nii, et EL tugineb oma normidele, vaid teda nähakse kui kolonialismi levitajat (Sjursen, 2006, lk. 248). Seetõttu on vajalik kindlaks teha, milliseid norme, siis normatiivne võim tegelikult edendab. Sjursen (2007, lk. 6), kes toetub Habermas'ile (1990, lk. 65) ütleb, et tuleks järgida universaalsuse printsiipi ehk kõik, kes on osa protsessist võiksid tagajärgi ja kõrvalmõjusid aktsepteerida, sest see toimiks kõigi huvides. Empiirilise uurimuse seisukohalt on seda keeruline operatsionaliseerida. Manners (2008, lk. 46) aga ütleb, et normid, mida EL edendab peaksid olema tunnustatud ÜRO süsteemis, et nad oleks üldkohaldatavad. ÜRO standardi kasutamisel ei pea lähtuma EL seisukohast, mis ütleb, et EL norme saab rakendada ühetaoliselt nii liidusiseselt kui ka kolmandates riikides (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 9-10). Lähtudes eelpool välja toodust keskendutakse selles uurimistöös Manners'i, Niemann'i ja de Wekker'i lähenemisele, kuna see toetab mõlemat uurimisobjekti, esiteks AL, mis on tihedalt seotud ÜRO-ga ja eeskätt selle kestliku arengu eesmärkidega aastaks 2030 (United Nations, 2015) ja AL Agenda 2063, mis on plaan muutmaks Aafrika tuleviku maailma juhtivaks jõuks (African Union, 2013), mille on AL sidunud ka kestliku arengu eesmärkidega täitmisega (African Union, 2015). Ja ka EL jaoks on kestlik areng oluline, olles üks EL lepingu aluspõhimõtteid, sealjuures on EL andnud oma panuse kestliku arengu tegevuskava 2030 väljatöötamisse, ning seetõttu on ta nende eesmärkide täitmisele pühendunud (European Commission, 2015). Sealjuures nii AL ja EL teevad nende eesmärkide täitmisel tihedat koostööd (European Union, 2017).

2.2.3 Normatiivne mõju

Normide arendamine kolmandates riikides aitab selgeks teha, kas EL saab kujundada arusaama sellest, mis on normaalne, see on ka ühtlasi Manners'i (2002, lk. 236) normatiivse võimu teooria algse mõiste keskmes, et mis on maailma poliitikas normaalne.

Normatiivset mõju saab uurida kahel moel: 1) tuleb selgeks teha, kas normatiivne muudatus on toimunud, et liigutaks EL poolt edendavate normide suunas; 2) tuleb teha kindlaks, kas EL tõesti kutsus esile esimeses etapis toimunud normatiivse muudatuse.

Tulles tagasi normatiivse muudatuse juurde, siis Schimmelfennig ja Sedelmeier (2005) ütlevad, et kui normid saavad osaks valitsevast diskursusest, siis on see esimene märk sellest, et normid on omaks võetud ja see leiab aset reeglina meedias ja poliitikas, kus EL norme kajastatakse. Ja, kui normidele jääb sama tähendus ja ka tähtsus olenemata kontekstist, siis on tõenäoline, et asjaomased isikud tõesti mõtlevad seda, mida nad ütlevad (Risse & Sikkink, 1999; Niemann, 2004,). Seda saab välja selgitada, analüüsides oluliste kolmandate riikide poliitikute kõnesid erinevates keskkondades.

Liikudes edasi EL võime juurde kutsuda esile normatiivne muudatus, siis siinkohal tuleb märkida, et selle muudatuse võisid ka kutsuda esile teised kolmandad riigid, rahvusvahelised organisatsioonid ja/või partnerriigi poliitiline süsteem. Selleks tuleb võrrelda, kui sarnased on nende propageeritavad normid EL-i omadele, ning kui esineb erisusi, siis tuleb uurida, kas norm rakendati EL või mõne muu osalise tõttu. Ka poliitiline diskursus partnerriigis aitab määrata EL võimet normatiivse muutuse taga, uurides kas norme mainitakse otseses seoses EL-iga või mõne teise muu osalisega, ning oluline on ka ajastus, millal seda tehakse, et kas normid muutusid kohe pärast seda, kui EL sooritas normatiivse tegevuse selles riigis või juhtus see ennem seda? Viimase puhul ei olnud EL arvatavasti peamine muutuse põhjustaja, kuid antud juhul võis normide muutuse toimuda pehme jõu kaudu, mistõttu norme ei edendatud ametlikult ja otseselt, kuna see ei olnud vajalik (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 11, 40).

EL tehisintellekti kontseptsioon ja poliitika on alles arenemisjärgus ja AL oma on alles alguses, seega võib esineda raskusi normatiivse mõju hindamisel, kuid sellegipoolest saame uurida seda hetkel kättesaadavate andmetega ja teadmise ja teadmise, ning antud uurimistöö

juurde saab tulevikus ka tagasi pöörduda, saamaks teavet, milline oli EL ja AL tehisintellekti poliitika uurimistöö koostamise hetkel. Kõige peamine on aga see, et tegemist on uurimisvaldkonnaga, mis ka tulevikus on ajendiks uute uurimistööde tekkele ehk diskussioon selle teema osas jääb aktiivseks EL-is vähemalt aastani 2030, kuni saavad täidetud EL digieesmärgid (Euroopa Komisjon, 2021), ning AL-is aastani 2063, kuni saab täidetud Agenda 2063 ja nendega koos ka ÜRO kestliku arengu eesmärgid aastaks 2030.

Kasutades normatiivse võimu teooriat koos normatiivse võimu dimensioonidega saab välja selgitada normide ülekandumist AL-i tehisintellekti temaatikasse. AL teeb hetkel samme tehisintellekti reguleerimiseks ja EL-i väljatöötavast regulatsioonist saame seda rakendada EL-i tehisintellekti strateegia uurimises AL suunal. Lisaks normatiivse võimu teooriale moodustavad tausta ka varasemad sarnased uurimistööd, teadusartiklid, EL dokumendid ja AL dokumendid, mis on välja toodud materjalide loetelus.

Normide kandumist üle teistele riikidele saab seletada ka Brüsseli efektiga (ingl *Brussels effect*) teooriaga, mille autor on Anu Bradford, kes mainib seda terminit esimest korda 2012 aasta artiklikogumikus. Brüsseli efektiga on võimalik seletada, kuidas läbi regulatsioonide EL muudab standardeid rahvusvahelisel tasandil, mõjutades sellega teiste riikide regulatsioone (Bradford, 2012). Brüsseli efekti teooriat võib liigitada pehme jõu ja normatiivse võimu teooria alaliigiks, sest see keskendub regulatsioonidele ja seda teooriat on kasutatud eelnevates magistritöödes ELIKÜM kontekstis, millest selgus, et EL on läbi selle regulatsiooni üle maailma olnud ajendiks riikide enda isikuandmete kaitse üldmääruse tekkeks (Pieterse, 2018, lk. 55-56). Lisaks ELIKÜM-i uurivates magistritöödes on seda teooriat ka rakendatud EL tehisintellekti valdkonda käsitlevates magistritöödes (Akkerman, 2019). Esmalt saab Brüsseli efekt esineda *de facto* ehk globaalsed ettevõtted kohandavad enda toodet või teenust ülemaailmsel turul EL regulatsioonidele ja eeskirjadele vastavaks, et ettevõtte äriprotsessid toimiksid tõrgeteta, siinkohal ei ole vajalik välisriikide valitsustel regulatiivseid meetmeid, sest ettevõtete äristiimul on EL regulatsioonidele kohandumine, mis seeläbi juhib nende tootmist või tegevust. *De jure* Brüsseli efekt on otseselt seotud *de facto* Brüsseli efektiga, sest globaalsed ettevõtted, mis on kohandanud enda rahvusvahelist äritegevust EL eeskirjadele vastavaks, on enda ajendiks võtnud lobitöö teostamise oma

koduriigis, et nende seadusandlusse jõuaksid EL-ile sarnased määrused. Ühtlasi tagab see, et globaalsed ettevõtted on konkurentsivõimelised teiste siseriiklike ettevõtetega, kuid mis ei tegutse EL turul, seega pole neil siseriiklikel ettevõtetel stiimulit oma juhtimist ja tooteid või teenuseid vastavusse viia EL eeskirjadega, mis on neile majanduslikult kulukad (Bradford, 2020, lk. 2). Võib eeldada, et tehisintellekti regulatsioon võetakse sarnaselt ELIKÜM-iga omaks kolmandate riikide poolt, kuna läbi turu mehhanismide jõuab see ka *de facto* kolmandate riikide seadusandlusse, kuid mitte *de jure*. Põhjus seisneb selles, et väljaspool EL tegutsevad ettevõtted tahavad, et neile jääks juurdepääs EL 450 miljonilisele tarbijaga turule, mis on umbes üks kuuendik maailmamajandusest, ning asjaolu, et regulatsiooni reeglite rikkumise eest on sarnaselt ELIKÜM-ile rakendatavad trahvid, mis ulatuvad kuni 30 miljoni euroni või kuus protsenti ülemaailmsest aastakäibest (Floridi, 2021, lk. 217). ning ühtne lähenemine ülemaailmselt tehisintellektile on oma olemuselt efektiivsem ja praktilisem, kui teha riigiti või piirkonniti eraldi regulatsioone (Floridi, 2019). Teisalt võib Brüsseli efekti aset leidmine tehisintellekti regulatsioonis olla piiratud, sest ekstraterritoriaalne mõju on sihtotstarbeline ehk regulatsioonis on välja toodud tooted, mida müüakse EL-i turule (Engler, 2022). Kuigi antud teooria kasutamine selles magistritöös oleks teataval määral põhjendatud, on selle teooria kasutamine raskendatud, kuna EL tehisintellekti regulatsiooni pole täielikult jõustunud, ning normatiivse võimu teooria ja dimensioonid, on arvestades uurimistöo teemat, asjakohasem teooria raamistik.

3. Empiirilise juhtumi tutvustus – EL ja AL tehisintellekti temaatika

Kuigi AL ja EL struktuuris on palju ühist, on üks erinevus näiteks kahe kõige kõrgema poliitilise organi vahel, Euroopa Ülemkogu ja AL Riigipeade ja Valitsusjuhtide Assamblee (ingl *Assembly of Heads of State and Government*, lüh AU-AHSG edaspidi AU-AHSG) see, et Euroopa Ülemkogu eesistujast liikmesriik vahetub iga kuue kuu tagant, siis AU-AHSG-d juhib aasta aega järjest üksikisik selle liikmete riigi- või valitsusjuhtidest (Adamu & Peter, 2016, lk. 52). Liikudes tehisintellekti temaatika juurde, siis AL tahab reguleerida ise oma tehisintellektiga seonduvat, sest kuigi Aafrika turul on välismaised tehisintellekti toodete ja teenuste pakkujaid, ei arvesta need riikide kohalike tavadega. Seetõttu on AL tehisintellekti kontinentaalne strateegia (ingl *The African Union Artificial Intelligence Continental Strategy*, lüh AACCS) üks võimalus, mis Aafrika riikidel hõlbustab tehisintellektiga seotud toodete ja teenuste arendamist erinevates majandussektorites, ning ühtlasi aitab see luua mudeli, kuidas Aafrika riigid läbi regulatiivsete raamistike parandavad andmeturvet ja tehnoloogia kaitset (Dugbazah, 2022). EL on aastast 2017, mil juba Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee oli arutellu kaasatud (Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee, 2021), tegelenud tehisintellekti temaatikaga. AL-i huviorbiiti jõudis tehisintellekti temaatika juba aastal 2017, kui AL Komisjoni (*AU Commission*, lüh AUC, edaspidi AUC) esimees lõi Arenemisjärgus Tehnoloogiate Kõrgetasemelise Paneeli (*The African Union High Level Panel on Emerging Technologies*, lüh APET), mille liikmeteks on AUC, Agentuur Uus Partnerlus Aafrika Arenguks (*The New Partnership for Africa's Development*, lüh NEPAD, edaspidi NEPAD) ja 10 Aafrika juhtivat eksperti, kes selekteerisid 10 tehnoloogiat, mida Aafrika võiks kasutada ja täiendavalt uurida, et tagada ettevõtluse areng. Üks neist valikus olnud tehnoloogiatest oli ka tehisintellekt, kuid paneel ei leidnud tol hetkel, et antud tehnoloogia peaks olema üks kolmest prioriteetsemast, mille arendustegevusse panustada (African Union Executive Council, 2018, lk. 106). Tehisintellekti temaatikaga tegelemise vajalikkus tõusis esile märtsis 2019 (African Union, 2019), kui Digitaalse Koostöö Kõrgetasemeline Paneel (ingl *The High Level Panel on Digital Cooperation*) lõi Aafrika Dialoogi Seeria digitaalse koostöö valdkonnas (ingl *Africa Dialogue Series on digital*

cooperation), mille pressiteates märgiti, et Aafrika peab oma kohaolekut ja sõnumit ülemaailmsel läbirääkimistel võimendama ka tehisintellekti teemal. Kui AL alles positioneeris tehisintellekti kui olulist tehnoloogiat, millega tegeleda, siis oli EL selleks ajaks juba loonud kõrgetasemelise tehisintellekti eksperdirühma (ingl *High-Level Expert Group on Artificial Intelligence*, lüh *AI HLEG*) juunis 2018, tehisintellekti käsitleva kooskõlastatud kava detsembris 2018, ning aprillis 2019 oli EK avaldanud dokumendi inimkeskse lähenemisega tehisintellektile tutvustamiseks. Kui AL oli jõudnud mais 2020 digitaalse transformatsiooni strateegiani, oli EL juba avaldanud valge raamatu (veebruari 2020), mis käsitles EL hoiakut tehisintellekti suhtes. Siinkohal on normatiivse võimu seisukohalt oluline ka ajaline faktor, ning eeldus on, et AL järgib küll mõningase viitega, kuid siiski seda, mis toimub EL-is seoses tehisintellektiga, et saada kinnitust ajalise faktori ilmnemisele tuleb analüüsida AL algatusi, strateegiaid, dokumente ja koostöölepinguid, ning samaliigilisi dokumente seoses EL-iga (European Commission, 2018). Näiteks, ühine raamistik Aafrika riikides peaks sarnaselt EL lahendama oskuste lõhe probleemi tööturul (Candelon, Bedraoui, & Maher, 2021). AL on EL-ile sarnaselt võtnud eesmärgiks digitaalsete tehnoloogiate (sealhulgas tehisintellekt) juurutamise ja laialdase kasutamise, aidates ühtlasi hoogustada digitaalse ühtse turu teket aastaks 2030 (Abimbola, Aggad, & Ndzendze, 2021). Nii EL kui AL näevad, et nad peavad suurendama oma kohalolekut ja tugevdama oma seisukohti rahvusvahelisel areenil tehisintellekti osas.

AL ja EL seoseid normide ülekandumisega on juba varasemast ajast, kui AL rakendas aastal 2014 küberturvalisuse ja isikuandmete kaitse konventsiooni (ingl *Malabo Convention*), mis millel on ühisosa 2001 aastal jõustunud EN küberkuritegevuse konventsiooniga (ingl *Budapest Convention*). Näiteks, AL konventsioon sisaldab õigusrikkumisi nagu elektrooniline pettus, elektrooniline võltsimine ning elektroonilise sisuga seotud kuriteod, ning neid käsitlevad sätteid, mida sisaldab ka EL konventsioon (Europe, 2016, lk. 4). Lisaks on kuus Aafrika riiki EN küberkuritegevuse konventsiooni allkirjastanud osapooled, ning mitmed Aafrika riigid on selle konventsiooni vaatlejad ja kutsutud ühinema. Veel on AUC üks selle EL konventsiooni komitee vaatlejaorganisatsioonidest (Council of Europe, n.d.). Teine näide normide ülekandumisest on Lõuna-Aafrika Arenguühenduse (ingl *Southern African Development Community*, lüh *SADC*) koostööorganisatsiooni projekt „Toetus IKT-

poliitika ühtlustamisele Sahara-taguses Aafrikas" (ingl *Harmonisation of ICT Policies in Sub-Sahara Africa*, lüh *HIPSSA*), mis oli mudeliks andmekaitse seadusandluseks Sahara-taguses Aafrikas aastal 2010, kuid võeti kasutusse 2014 aastal (Greenleaf & Georges., 2014). Seos eksisteerib ka andmekaitse seaduse ja privaatsete andmete käsitlemise seadustega, mis sarnanevad ELIKÜM-le, mille on mitmed AL riigid omaks võtnud. Nimelt on need seadused juba kehtestatud 54-st Aafrika riigist 33es, 10nes riigis on see ootel ja viies puuduvad need täielikult (UNCTAD, 2022). Tasub märkida, et paljudel Aafrika riikidel olid andmekaitse seadused juba enne aastat 2016, kui kehtestati ELIKÜM, seetõttu tuli viia need nüüd kooskõlla uute andmekaitse seadustega. Samas neis riikides, kus seda üldse ei olnud võeti andmekaitse seadus üle ELIKÜM mudelist, mille tõttu ei olnud vajalik kohandada olemasolevat seadust nagu teistel Aafrika riikidel, see kiirendas seaduse kehtestamisprotsessi. Seega saab järeldada, et ELIKÜM-i mõju oli Aafrikas võrreldes teiste regioonidega laialdasem, ning selle üheks põhjuseks võib arvestada, et nii EL kui Aafrika majandused on seisukohal, et andmete vaba liikumine nende vahel on oluline, ning Aafrika riigid on võtnud endale eesmärgiks viia olemasolevad privaatsete andmete käsitlevad seadused ja raamistikud kooskõlla ELIKÜM-is sätestatuga (Daigle, 2021, lk. 2, 8).

3.1 Kirjanduse ülevaade EL ja AL tehisintellekti temaatikas

Kirjanduse ülevaade andis selguse, et EL tehisintellekti temaatikat on teaduskirjanduses uuritud laialdaselt, kuid vähem on esinenud AL ja Aafrika suunal uuritut. Puuduv osa teaduskirjanduses oli AL ja EL tehisintellekti poliitikat uuriv valdkond, mille seostele antud uurimistöo uut teadmist lisada proovib.

Teaduskirjanduses on EL ja AL tehisintellekti temaatikast kirjutatud kasutades erinevat lähenemisviisi. Näiteks, Coombsi (Coombs, et al., 2021), teadusartikkel uuris inimeste vabaduse põhimõtete kohaldamist intelligentsete masinate arendamise ja kasutamise käigus. Nimelt 40 teadlast ja eksperti 10nest riigist informaatika süsteemide alal arutasid töötoa käigus nelja (kuritegevus ja konflikt, töökohad, tähelepanud, heaolu) kõige olulisemat küsimust ja väljakutset tehisintellekti, ning inimkonna osas. Artikkel otsis vastust küsimusele, mida me inimkonnana ei saa ära anda intelligentsetele masinatele ja millised on uurimisküsimused ja perspektiivid tehisintellekti ja inimkonnaga seoses, mis vajavad edasist

uurimist. Autorid leidsid inimkonna kolm tunnust, mida tuleb säilitada: 1) kriitika tehisintellekti disaini ja kohaldamise kohta ja intelligentsed masinad, mida see võib luua; 2) inimeste kaasamine intelligentsete masinate otsustusprotsessi; 3) võime tõlgendada ja selgitada intelligentsete masinate otsustusprotsessi. Lõpptulemusena pakuti välja tegevuskava tehisintellekti ja inimkonna edasiseks uurimiseks (Coombs, et al., 2021). Antud artikli seostub tehisintellekti eetiliste, privaatsust, turvalisust puudutavate punktidega, ning neist leiab ka norme, mis on osa EL tehisintellekti strateegiast.

Teises teadusartiklis analüüsitakse ELi ettepanekut tehisintellekti reguleerimiseks, põhinedes kolmel dokumendil, mis on avaldatud ELi poolt. Neis dokumentides pakutakse võimalikke lahendusi ja arutelu punkte ka raamistike näol, et toetada ja arendada tehisintellekti riikides, sealhulgas keskendudes ELi eetilisele vaatepunktile tehisintellektist. Antud artikkel annab ülevaate, kuidas EL on juba rakendanud tehisintellekti ELis ja võimalikku regulatsiooni (Elizondo, 2020).

Kolmandas teadusartiklis võetakse juba vaatluse alla AL puudutav tehisintellekti temaatika ja tuuakse esile peamised tehisintellekti võimalused, väljakutsed ja poliitika dimensioonid, mis nõuavad Aafrika poliitikakujundajate tähelepanu. Ka tuuakse välja AL plaan tehisintellekti strateegiaks, sealhulgas digitaalsete andmete haldamiseks. Teooria osa põhineb Calo (2017) taksonoomiale tegelemaks tehisintellekti poliitika väljakutsetega ja Smith'i ja Neupane'i taksonoomiale tehisintellekti potentsiaalsetest riskidest arengumaailma tingimustes (Gwagwa, Kraemer-Mbula, Rizk, Rutenberg, & De Beer, 2020). Antud artikli on oluline, kuna käsitleb AL tehisintellekti strateegiat, samuti teoreetiline raamistik, millele artikkel toetub annab teatava sisendi magistritöö teooria ossa.

4. Metoodika

Antud uurimistöös kasutatakse kvalitatiivset lähenemisviisi, sest see võimaldab koguda ja uurida andmeid, mille ülesanne on analüüsida inimsüsteeme, ning selle läbi saab analüüsida ka laiemat konteksti.

Juhtumi valiku üheks kriteeriumiks oli teema aktuaalsus ja olulisus EL ja AL seisukohalt, ning nende tuleviku perspektiivid tehisintellekti valdkonnas. Põhjus, miks otsustati valida just tehisintellekti temaatika on seepärast, et tegemist on ühe uutest ja arenevatest tehnoloogiatest, mis mõjutab meie elu ja globaalset tasandit juba täna. EL ja AL osutused valituks, kuna need on sisuliselt ainult kaks sarnast riikide liitu maailmas.

4.1 Meetodi valik

Krippendorff (2004) on sisuanalüüsi kohta välja toonud järgneva; „*Sisuanalüüsi saab kasutada tekstide uurimiseks, mille abil saab teha usaldusväärseid ja täpsed järeldused kontekstide suhtes, kus neid on kasutatud*“ (lk. 18). Antud magistristöös kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab leida ka latentset sisu, ning see on antud uurimistöös seisukohast vajalik, kuna olulise tähenduse omandavad ka tekstis esinevad üksikud sõnad, fraasid ja mõisted. Kuigi märksõnaotsingu tööriistade kasutamine, kus toetatakse koodide esinemissagedusele, andmete muustritele esineb võimalus, et ei leita erinevaid nüansse (Kracauer in Schreier, Stamann, Janssen, Dahl, & Whittal, 2019), kasutatakse antud uurimistöös siiski koodide esinemissagedusi ja koodide koos esinemisi viisil, et miks teatud normidele antakse ruum teiste üle, ning milline on nende normide suhe omavahel. Samuti on ka kvalitatiivse sisuanalüüsi kasutamine meetodina relevantne, kuna normide üle kandumise näol on tegemist kvalitatiivse protsessiga, ning tehisintellekti kui teatud tehnoloogia valitsemise normide ülevõtmine ühelt osapoolelt on keeruline nähtus/probleem, mille puhul on vajalik rohkem kui paari indikaatori vaatlemine ja oluline on uurida konteksti, kus probleem/nähtus asetseb. Kuigi kvalitatiivse meetodi puhul saab teha intervjuusid (Õunapuu, 2014, lk. 52), kuid võttes arvesse, et tehisintellekti puhul on tegemist uudse ja arenemisjärgus valdkonnaga, on normide konteksti tuvastamisel usaldusväärne kasutada EL ja AL institutsioonide poolt avaldatud ametlikke dokumente. Samuti on meetodina dokumendi ja sekundaarsete allikate analüüs sobiv meetod, kuna saab

teha järeldusi, kas EL normid on nendesse üle kandunud. Dokumentide sisuanalüüsiga saab koguda nii arvulisi, kui sõnalisi andmeid (Õunapuu, 2014, lk. 160), kuid antud uurimistöö raames kogutakse sõnalisi andmeid, sest need aitavad paremini identifitseerida EL normatiivset mõju AL-ile tehisintellekti valdkonnas.

4.2 Andmete kogumise viisid

Andmed, mida koguti jagunesid peamiselt kaheks, ühe osa moodustasid EL ja teise osa AL tehisintellektiga seotud andmed. Esmalt koguti andmeid EL tehisintellekti temaatika kohta, kuna antud magistritöös uuritakse normide ülekandumist EL-i poolt. Andmete hulka kuulusid ka Aafrika regioon, ning teatud Aafrika riigid, kus tehisintellekti temaatika on esindatud. EL andmed olid avaldatud tema institutsioonide ja töörühmade poolt, ning need olid ametlikud ja vabalt kättesaadavad, ning andmestikku kuulusid dokumendid ja pressiteated, mis olid avaldatud perioodil 2018-2022. Ajaperiood kitsendati antud vahemikuga põhjusel, et just sel ajaperioodil tõstus ametlikult ja laialdaselt tehisintellekti temaatika, ning tehti esimesed algatused sellega seoses (nt. märtsis 2018 avaldati pressiteade EK poolt loodava tehisintellekti ekspertgrupi kohta ja aprillis 2018 EK teatis „*Tehisintellekt Euroopa huvides*“) (European Commission, 2022). Peamiselt kuulusid nimistusse EK poolt välja antud dokumendid, kuna sellel institutsioonil on EL-is algatusõigus ehk ta saab teha seadusandlike aktide kavandamist, ettevalmistamist ja vastutab ettepanekute esitamise eest. Seetõttu saab ta juba seadusandluse varajases staadiumis mõjutada selle agendat, mis on normide ülekandumise seisukohalt oluline aspekt (European Commission, Õigusakti kavandamine ja ettepaneku tegemine, n.d.). See on kinnitus nii EL süsteemi toimimise kohta üleüldiselt, kuid ka tehisintellekti valdkonnas, ning see joonestab selgelt välja ka EL dokumentide algse lugemise käigus, kus EK on tehisintellekti temaatika, sealhulgas ka selle uuringute tsentris.

Teine osa kogutud andmetest oli AL tehisintellekti valdkonnaga seotud, kuna tegemist on antud magistritöö seisukohast uurimisobjektiga, mille puhul EL normide ülekandumist analüüsitakse. AL puhul oli andmete kogumise ajaperiood ühe aasta võrra lühem võrreldes EL-iga ehk ajaperiood 2019-2022, kuna just sel ajaperioodil tõstus ametlikult ja laialdaselt tehisintellekti temaatika, ning tehti esimesed algatused seoses

tehisintellektiga (ning need ajaperioodid kattuvad EL-iga suuremas osas, ning see annab ka võrdsema aluse selgitamiseks välja EL normatiivset mõju tehisintellekti temaatikas AL puhul). Valimist eemaldati dubleeritud materjalid ja tehisintellekt vaid märksõna mainivad dokumendid. AL dokumendid hangiti veebilehelt „*The African Union (AU) Common Repository*“, kus on avaldatud kõik AL ametlikud dokumendid, kuid ka konverentside ülevaated, töödokumendid, aruanded, pressiteated, AL tellitud uuringud ja kirjavahetused. Peamine erinevus EL samalaadsete dokumentidega on see, et AL dokumendi nimistus ei ole ühtegi dokumenti, mis oleks pühendatud ainult tehisintellektile, nii nagu see on EL-i puhul (nt. „*Valge raamat: Tehisintellekt: Euroopa käsitus tipptasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast*“ (COM/2020/65 final/2)) vaid tehisintellektiga seonduv temaatika on leitav erinevates seotud valdkondades. Selleks, et leida tehisintellekti käsitlevaid dokumente teostati veebilehel otsing inglise keelsete märksõnadega „*artificial intelligence*“, „*AI*“ kogu AL ühises repositooriumis (ingl *The African Union (AU) Common Repository*). Teostades lihtotsingu märksõnaga „*artificial intelligence*“, tuli üle 56 vastet. Seejärel otsingut kitsendati valikus oleva ajalise raamiga 2010-2019, ning alles jäi 20 vastet. Järgmisena valiti valikus olevatest aastaarvudest 2019, mis andis neli vastet. Neist selekteeriti välja kolm dokumenti, mis sobitusid eelnevalt välja toodud dokumentide liikide alla, nende ja teiste järgnevate dokumentide loetelu on välja toodud "Lisa 2" osas "AL tehisintellekti dokumendid". Järgnevalt teostati sama märksõnaga otsing uuesti, kitsendades ajaraami seekord aastatega 2020-2022, mis andis üheksa vastet. Nende dokumentide sisust otsiti manuaalsel meetodil märksõnaga, mida juba eelpool repositooriumis teostatud otsinguga „*artificial intelligence*“ tehti ja ka märksõnaga „*AI*“, mis on lühend, et leida üles kõik dokumendid, mis sisaldavad neid märksõnu, et kogutud andmed oleksid täpsed. Seejärel jäi neist dokumentidest alles kaheksa dokumenti. Seejärel teostati AL repositooriumis otsing märksõnaga „*AI*“, ning taaskord valiti ajaperiood 2010-2019, mille tulemusel tuli 155 vastet. Otsingut kitsendati aastaga 2019, ning saadi 17 vastet. Neis järele jäänud dokumentide seest otsiti märksõna „*AI*“, mida ei leitud üheski dokumendist. Kuigi märksõnade „*artificial intelligence*“ ja „*AI*“ tuli vasteks „*Innovating Education in Africa (IEA) Handbook 2019*“, ning mille sisust leiti ka antud märksõnad, mainis see ainult tehisintellekti tehnoloogia kasutamist.

Kuna Niemann'i ja DeWekker'i normatiivse võimu dimensioonide üks osa on

normatiivne mõju, ning selle avaldumist saab kindlaks teha normatiivse muudatuse toimumisel ja selle tõendamiseks on vaja analüüsida kolmandate riikide poliitikute kõnesid, selle magistratöö kontekstis, siis AL juhtivpoliitikute kõnesid aga ka nende Aafrika riikide ministrite, presidentide kõnesid, kelle riigis on tehisintellekti alane koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega, ning kes on ise tehisintellekti valdkonnas arenemisprotsessis. Kuna AL juhtivpoliitikute kõned ei olnud kõik saadaval AL repositooriumis, teostati lihtotsing AL kodulehel (<https://au.int/>) märksõnadega „*artificial intelligence*“ ja „*AI*“. Lisaks kõnedele koguti andmetena ka pressiteateid, milles olid kõneisikute tsitaadid ja parafraseeringud kõnedest. Ajaperiood jäi juba eelpool valitud vahemikku 2019-2022. Esmalt teostati otsing märksõnaga „*artificial intelligence*“, ning sellele tuli 12 vastet. Kõige pealt otsiti nendest allikatest märksõna esinemist, ning seejärel tehti selgeks, millises kontekstis see märksõna esineb. Selle tulemusel valiti välja järgnevad kõned, pressiteated, mida oli kokku seitse. Järgmisena teostati lihtotsing märksõnaga „*AI*“, millele tuli 60 vastet, samuti otsiti neist allikatest märksõna esinemist ja tehti kindlaks, et kas märksõna esineb sobivas kontekstis, ning valikusse jäid kolm allikat. Uurimistöö käigus selgus, et AL repositooriumi ja AL kodulehe otsingumootor ei ole võimeline tuvastama kõiki dokumente, mille sisus leiduvad märksõnad „*AI*“ ja „*artificial intelligence*“, seetõttu andmete täpsuse ja esinduslikkuse huvides teostati Google otsingumootoris vastavate märksõnadega laiendatud otsing, piiritledes perioodi aastatega 2019-2022, otsingukeelena kasutati inglise keelt ja veebileht, millest märksõnu otsiti oli AL kodulehelt <https://au.int/> ja antud domeeni nime sisaldavatest teiste AL institutsioonide kodulehtedelt. Läbi selle otsingumeetodi saadi 82 vastet, millest selekteeriti välja kolm dokumenti, mida eelnevalt valikus ei olnud ja mille sisu täiendas ennem välja valitud dokumente, et vältida valimisse sattuvaid dokumente, mis kordaksid sama või sarnast mõtet, v.a. kõneisikute tsitaadid kõnedest ja nende tsitaatide parafrasid pressiteadetes, raportides. Aafrika riikide poliitikute kõnede ja intervjuude leidmiseks teostati algselt inglise keelne laiendatud otsing Google otsingumootoris vastavate märksõnadega, piiritledes perioodi aastatega 2019-2023, märksõnadega „*AI*“ või „*artificial intelligence*“, „*Africa*“, „*president*“ või „*minister*“, ning kuna kahes Aafrika riigis Marokos ja Lesothos on kehtestatud konstitutsiooniline monarhia, ning Eswatinis absoluutne monarhia, siis nende kolme riigi puhul kasutati lisaks eelpool välja toodud märksõnadega

otsingule ka märksõnadena ametis olevate monarhide nimesid. Kuid igas Aafrika riigis ei ole inglise keele kasutamine laialdane, seda eeskätt Põhja-Aafrikas, kus valdavalt on kasutusel araabia ja prantsuse keel, siis andmeallikate esinduslikkuse huvides teostati otsing eelpool välja toodud märksõnadega, tõlkides need araabia ja prantsuse keelde. Antud viis oli põhjendatud, kuna normatiivse muudatuse toimumiseks on vaja analüüsida kohalikke meedia väljaandeid ja poliitilist diskursust. Võimalusel kasutati araabia ja prantsuse keelsete meedia väljaannete puhul veebilehe inglise keelset versiooni.

EL andmebaasidest oli dokumente saadaval hulgaliselt rohkem võrreldes AL-iga. Uurimistöö aluseks olevad dokumendid leiti sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraadi hallatavas EK veebilehelt *Shaping Europe's digital future*, mille alavaldkonna arenevad digitaalsed tehnoloogiad alla kuulub tehisintellekt. Sealt tuvastatud põhidokumentide täispikk nimekiri on leitav peatükis "Lisa 2" osas "EL tehisintellekti alusdokumendid". Valiku kriteeriumiks oli lisaks ka asjaolu, et mitmeid neist dokumentidest tuleb koos käsitleda (nt. „*Tehisintellekti käsitlev kooskõlastatud kava*“ ja „*Ettepanek, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid (tehisintellekti käsitlev õigusakt) ja muudetakse teatavaid liidu õigusakte*“) (Directorate-General for Communications Networks, 2021); (Directorate-General for Communications Networks, 2021b). Nendele lisaks valiti samalt veebilehelt EL tehisintellekti Näitlikustamiseks, millises mahus on EL avalikustanud tehisintellektiga seotud dokumente, sooritati EUR-Lex inglise keelses andmebaasis, kuhu on koondatud kõik EL õigusdokumendid otsing. Esmalt teostati antud andmebaasis laiendatud otsing märksõnaga „*artificial intelligence*“, millele tuli 3368 vastet. Otsingut kitsendati ajaraamiga 2018-2022 ja valikusse jäi 2359 vastet, antud vastete hulk näitab tehisintellekti temaatika olulisust EL-is, eeskätt suunitlust regulatiivsele võimule ja on oma mahult ja sisult ülekaalus võrreldes AL samasisuliste dokumentidega. Kuna vasteid otsingutele oli märkimisväärselt palju tuli antud uurimistöö eesmärgist lähtudes otsingu märksõnu täpsustada.

Selleks, et leida andmeid, mis sisaldavad EL ja AL koostööd, EL eesmärke tehisintellekti osas AL suunal, tehti samuti EUR-Lex inglise keelses andmebaasis laiendatud otsing märksõnadega „*artificial intelligence*“ ja „*African Union*“ ajaperioodil 2018-2022, millele tuli 180 vastet. Kuna alati ei kasuta EL oma dokumentides sõna „*African Union*“.,

siis otsiti ka märksõna „Africa“. Otsingu tulemusel selekteeriti välja järgnevad dokumendid, mis on loetletud “Lisa 2“ osas “EL ja Aafrika koostöö dokumendid, mis käsitlevad tehisintellekti valdkonda“.

4.3 Andmeanalüüs ja selle põhimõtted, ning kooditabel

Antud uurimistöös kasutatakse Mayring'i (2020, lk. 2) poolt välja pakutud kvalitatiivselt orienteeritud kategooriapõhist sisuanalüüsi (ingl *qualitatively orientated category-based content analysis*), see on täpsem, kuna kvalitatiivne aste, mis on kategooriate tekstilõikudesse määramine jääb siiski keskseks osaks ja alati pole vajalik kategooriate esinemissageduse analüüsimine. Üks etapp selle sisu struktureerimises või teemaanalüüsis on koodide loomine. Oluline on märkida, et selle meetodi puhul võivad erinevad autorid kasutada sõna „kood“ asemel ka sõna „kategooria“, kuid nende tähendus jääb siiski samaks. Antud magistristöös sõna „kood“ tähistab siiski kodeerimisel kasutatavat märksõna või märksõnasid, ning sõna „kategooria“ teatud rühma. See kvalitatiivne kontentanalüüs sisaldab nii deduktiivset kui induktiivset kodeerimist, täpsemalt nende hübriidi. Kõige pealt alustatakse deduktiivsest lähenemisest, mis tuletab koodid teoreetilisest raamistikust ja eelnevatest uurimismaterjalidest (Mayring, 2014; Kuckartz, 2017, lk. 184) Kategooriad luuakse enim analüüsi algust, ning selle jaoks on vajalik teha täpselt kindlaks, milline analüüsiüksus kuulub teatud kategooria alla. Selle lähenemise puhul eraldatakse kindlaksmääratud elemendid (näiteks sõnad) materjalist (Mayring, 2014. lk. 32). Kuigi koodiraamatut saab peamiselt luua empiirilise materjalist või teoreetilisest raamistikust, on enamasti kontentanalüüsi protsess selline, kus tuleb empiirilise materjali ja teoreetilise raamistiku juurde pöörduda tagasi kordamööda, ning paralleelselt mõisteid, empiirilisi näitajaid ja vajadusel ka täiendavat materjali lisada (Lynggaard, 2019, lk. 57). Kuna magistristöös analüüsiks kasutatavate materjalide hulk, millest enamuse moodustavad dokumendid, on arvuliselt mahukad ja teemade, kontseptsioonide, põhjenduste väljatöötamiseks, lisaks ka visualiseerimiseks ei ole käsitsi kodeerimine piisav, kuna sellel on limiteeringud, tuli protsessi automatiseerida (Kuckartz, 2019, lk. 49, 58). Seetõttu loeti dokumendid ja sekundaarsed allikad (vt. lisa 2) läbi kvalitatiivse andmeanalüüsi tarkvara atlas.ti, mis põhineb tehisintellekti ja masinõpe algoritmidel, ning mida saab kasutada

kodeerimiseks (Atlas.ti, 2022), seega selle andmeanalüüsi tarkava kasutamine magistritöö teema valiku seisukohast on põhjendatud. Kvalitatiivse andmeanalüüsi tarkvaraga sooritati koodidega otsing EL tehisintellekti temaatikat käsitlevates inglise keelsetes EL dokumentides, kuna nii EL ja AL dokumendid on saadaval inglise keeles. Kuid kuna tegemist on eesti keelse magistritööga, siis kõnealuste EL dokumentide pealkirjad, millel on saadaolev ametlik eesti keelne tõlge on esitatud eesti keeles. Käesoleva magistritöö analüüsiosa aluseks võeti järgnevad EL tehisintellekti temaatika dokumendid: valge raamatu, strateegia, regulatsiooni jne. leiti milliseid sõnu esineb neis dokumentides kõige rohkem. Seejärel vaadati nende sõnade konteksti ja kasutatakse induktiivselt ja deduktiivselt loodud kooditabelit (vt. lisa 1, tabel 1).

Tänapäeval ei eristata alati kvalitatiivset ja kvantitatiivset analüüsi nii rangelt, ning esineb ka hübriidversioone. Andmete kogumise etapis loodi kooditabel, mis koostati lähtuvalt Manners'i (2002) normatiivse võimu teooriast, ning Niemann'i & De Wekker'i (2010) normatiivse võimu dimensioonidest, mis operatsionaliseerisid Manners'i teooria. Tabel jaotus nelja tulp: kategooria, rühm, tähendus ja kood. Näiteks, tabeli esimene tulp oli "kategooria", ning see liigitus järgnevalt: "normatiivne kavatsus", "normatiivne protsess" ja "normatiivne mõju". Järgmisena tuuakse näitena tabeli esimesest tulbast "kategooria" "normatiivne kavatsus", kus teises tulbas „rühm“ all märgiti, kas tegemist oli EL seisukohast olulisel kohal oleva väärtusega ehk keskse väärtusega, millel kogu normatiivne kavatsus põhineb või oli see EL seisukohast vähetähtis, kas EL motiivid olid omakasupüüdlid, rakendati hoopis topeltstandardeid või loodi sidusust nende normidega. Tabeli kolmandas tulbas „tähendus“ esitati küsimused, põhjendused lähtuvalt „rühm“ osas välja toodust Näiteks, "kas normid on EL institutsioonide poolt loodud tehisintellekti temaatika keskmes?" Kui see on nii, siis on see indikatsioon sellest, et EL suhtub pühendunult normidesse, ning käitub lähtuvalt nendest ja ei tee normide propageerimisel järeleandmisi ehk näitab normatiivset võimu. Tabeli viimases ehk neljas tulbas toodi välja „kood“, antud näite puhul kasutati järgmisi inglise keelseid märksõnu, mida eelpool mainitud andmeanalüüsi tarkvaraga tuvastati enim, mis normatiivse võimu teooriast lähtub: „*antidiscrimination*“ (ee mittediskrimineerimine, diskrimineerimisvastasus), „*democracy*“ (ee demokraatia), „*human rights*“ (ee inimõigused), „*safety*“ (ee turvalisus), „*european values*“ (ee euroopalikud

väärtused), „*good governance*“, (ee hea valitsemistava), „*liberty*“ (ee vabadus), „*peace*“ (ee rahu), „*rule of law*“ (ee seadus), „*sustainable development*“ (ee kestlik areng), „*social solidarity*“ (ee sotsiaalne solidaarsus) ja „*transparency*“ (ee läbipaistvus).

4.4 Uurimuse piirangud

Uurimuse piiranguteks oli peamiselt vähene dokumentide hulk seoses tehisintellektiga AL-st, kasutati vaid neid dokumente, mis oli saadavad AL enda kodulehel ja AL repositooriumis. Kuigi AL ja EL struktuuris esineb teatavat ühisosa, on üks erinevus näiteks kahe kõrgeima poliitilise institutsiooni vahel. Euroopa Ülemkogu eesistuja liikmesriik roteerub iga kuue kuu tagant, siis AL Riigipeade ja valitsusjuhtide assamblee (ingl *Assembly of Heads of State and Government*) juht on üksisik, kes on kas valitsuse või riigijuht antud assamblees, kelle ametiaja kestus on üks aasta. Lisaks on EL-il väljakujunenud institutsionaalne struktuur koos vajaliku seadusandlusega, ning dokumente, mis käsitlevad spetsiifiliselt tehisintellekti on avalikult kättesaadavad, neid on arvuliselt rohkem, ning nad on detailsemad. Seevastu AL on alles arenemisjärgus, ning tehisintellekti puudutavas temaatikas avalike dokumentide kättesaadavus on piiratud, ning neid on ka arvuliselt vähem. Seega kasutati antud uurimistöös kõiki dokumente (s.h. ametlikud AL ja EL pressiteated, nende juhtisikute kõnesid), millele oli avalik juurdepääs ja teisi allikad nagu raportid, konverentside ülevaated. Seega tuleb välja tuua, et andmete kättesaadavus EL ja AL võrdluses ei ole tasakaalus. Mis puudutab aga (seadusandlike) dokumentide usaldusväärust ja esinduslikkust, siis AL on koostanud nõuetekohased dokumendid, mis on vastuvõetud ja allkirjastatud AL juhtkonna poolt, ning EL toob välja ja tunnustab ka oma dokumentides konkreetseid antud temaatikaga seotud dokumente, ning ka kõiki teisi AL dokumente.

5. Analüüs

5.1 Analüüsi ülevaade

Analüüsiosa selgitab välja, kas EL omab normatiivset võimu läbi tehisintellekti poliitika AL suunal. Analüüs on jagatud kolme osasse. Esimeses alapunktis leitakse kõige pealt kesksed normid, ning kontrollitakse nende vastavust euroopalike normidega (väärtustega), mis on saadud eelnevalt piiritletud ja induktiivselt kogutud andmetega EL dokumentidest, mis on välja antud enne tehisintellekti regulatsiooni avaldamist. Seejärel analüüsitakse tehisintellekti regulatsiooni, kuna see on normatiivse võimu seisukohalt üks olulisemaid instrumente ja esimene väljapakutud regulatiivne raamistik maailmas, mis aitab tehisintellekti riske maandada ja potentsiaali ära kasutada, sellega vastatakse esimesele uurimisküsimusele. Teises alapunktis analüüsitakse EL dokumente, mis on seotud digikoostööga Aafrikas ja käsitlevad tehisintellektiga seotud valdkondi. Nendest dokumentidest leitakse üles normid, mida kantakse üle AL-ile. Seejärel analüüsitakse AL dokumente, mis sisaldavad tehisintellekti temaatikat ja uuritakse, kas need sisaldavad norme, mida EL tehisintellekti temaatikas edendab ehk kas AL on nad seeläbi omaks võtnud, sellega vastatakse teisele uurimisküsimusele. Kolmandas alapunktis analüüsitakse AL institutsioonide esindusisikute ja teatud Aafrika riikide ministrite ja presidentide kõnesid foorumitel, konverentsidel ja ametlikel kohtumistel, ning analüüsitakse, kas normide muutus toimus EL ajendil.

5.2 Normid, mida EL edendab tehisintellekti temaatikas

5.2.1 Normatiivse kavatsuse dimensioon „autentsus“, „perifeerne“, „omakasu“, „topeltstandardid“, ja „sidusus“ avaldumine

EL lähenemist tehisintellektile saab analüüsida Niemann'i ja DeWekker'i normatiivse võimu dimensioonidega, millest oli toodud ülevaade teoreetilisi lähenemisi käsitlevas peatükis, see loob teoreetilise aluse antud analüüsile.

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks uuriti normatiivse kavatsuse dimensiooni avaldumist EL tehisintellekti temaatikas. Andmete kogumisel lähtuti EL kesketest

normidest, ning need kodeeriti märksõnade abil, millest osa saadi normatiivse võimu ühe dimensiooni alt ehk normatiivse kavatsuse dimensioon (vt. tabel 1). Teised koodid leiti EL dokumentidest ja neid tuvastati andmeanalüüsitarkvaraga, protsessi on lähemalt kirjeldatud metoodika peatükis.

- Autentsus

Analüüsis toetuti normatiivse kavatsuse dimensiooni viiele rühmale, millest esimesena uuriti „autentsust“. Uurimise alusdokumentideks moodustusid EL dokumendid, mille loetelu on toodud välja peatükis „Lisa 2 dokumentide loetelu“, täpsemalt selle osas „EL tehisintellekti alusdokumendid“. Kõige pealt tuvastati dokumentidest kesksed märksõnade koodid ja seejärel leiti, millised norme need edendavad.

Järgnevalt tuuakse välja eesti keelsed tsitaadid dokumentidest, kust saab välja lugeda, tehisintellekt põhineb euroopalikel väärtustel:

„EL peab tehisintellektiga seotud võimalustele ja probleemidele vastu minnes ühte jalga astuma ning ise otsustama, kuidas edendada tehisintellekti arendamist ja juurutamist, tuginedes Euroopa väärtustele“ ((COM(2020) 65 final, lk. 1).

Euroopalikel väärtustele tuginemine on EL omane viis, kuidas tehisintellekti käsitlemisel toime tulla selle võimaluste ja väljakutsetega, mis omakorda on moodus, kuidas tehisintellekti arendamist ja kasutuselevõttu edendada. Kuna tehisintellekti laialdase kasutuselevõttuga suureneb andmemahtude hulk, on nende andmete säilitamiseks vajalik luua euroopa andmekogud, mis omakorda vajavad toimimiseks ka sobivat infrastruktuuri. Selle tulemusel saavutab EL oma andmete haldamisel suurema suveräänsuse, sest andmeid kogutakse ja säilitatakse mitte ainult euroopalikest väärtustest lähtuvalt vaid euroopa reeglitest lähtuvalt, kuna panustatakse liidusisestele andmepädevusteks vajalike teadmiste ja oskustele (ibid lk. 3). Kokkuvõttes on tegemist normatiivse muudatuse „autentsus“ olemasoluga.

Teine kõige enam esinev ja üks peamisi keskseid väärtusi EL tehisintellekti tematikas, mis EL dokumentidest ilmneb on usaldusväärsus (ingl *trustworthy*, *trustworthiness*). Sellele kui keskele normile saab viidata mitmetes analüüsi aluseks olevatele dokumentidele „*Usalduse*

loomine inimkeskse tehisintellekti vastu“, mille on loonud kõrgetasemeline tehisintellekti ekspertrühm (ingl *High-level expert group on artificial intelligence*, lüh *AI HLEG*), mis on oma tegevuses sõltumatu, kuigi formeeriti aastal 2018 EK poolt, on koostanud „*Eetikasuunised usaldusväärse tehisintellekti arendamiseks*“ (AIHLEG, 2019), kus on toodud välja nõuded usaldusväärsele tehisintellektile: 1) inimese toimevõime ja järelevalve; 2) tehniline töökindlus ja ohutus; 3) privaatsus ja andmehaldus; 4) läbipaistvus; 5) mitmekesisus, mittediskrimineerimine ja õiglus; 6) keskkonnaalane ja ühiskondlik heaolu; 7) vastutuse võtmine (ibid, lk. 5). Siit selgub, et usaldusväärne tehisintellekt sisaldab mitmeid norme ja kodeerimisel kasutatud kooditabeli koode (nt. läbipaistvus, mittediskrimineerimine) ehk normid on tehisintellekti temaatika keskmes.

Põhinõuded usaldusväärsele tehisintellektile, mille aluseks on euroopalikud väärtused on EK toonud välja samas dokumendis. Nendeks on inimtegevust toetav funktsioon, mis austab inimeste põhiõigusi, tehisintellekti tehniline vastupidavus ja tehisintellekti süsteemide turvalisus. EL usaldusväärse tehisintellekti oluline osa on privaatsus ja andmekaitse. Kui tehisintellekti süsteemid on jälgitavad, ning algoritmidel põhinevat otsustusprotsessi saab adekvaatselt selgitada ja tehisintellekti süsteemi võimalustest ja piirangutest on erinevatele asjaomastele sihtrühmadele neile arusaadaval moel kommuniqueeritud on tehisintellekti süsteem läbipaistev, sellega on järgmine tehisintellekti põhinõue täidetud. Tehisintellekti süsteemi andmekogumid võivad olla tahtmatult kallutud ajaloolisest taustast sõltuvalt, andmete vähesest esinduslikkusest ja ebapädevast andmehaldusest, mille tagajärjel võib tekkida, kas otsene või kaudne diskrimineerimine. Samas võib tekkida kahju ka tahtlikkust andmete ekspluateerimisest, kui näiteks tarbijate andmeid kasutatakse konkurentsi eelise tekitamiseks või tarbija sihilikuks mõjutamiseks toodete ja teenuste tarbimisel. Moodus, kuidas eelpool välja toodud puudujääke vältida, on luua võimalikult mitmekesiseid tehisintellektiga töötavaid arendustiime ja kaasata enam kodanikke arendusprotsessi. Tehisintellekti süsteemid peavad arvestama ka keskkonnamõjudega, mis nende kasutamisel tekivad, ning nende pikaajalisema mõjudega ökosüsteemidele, et need oleksid kooskõlas ÜRO kestliku arengu eesmärkidega (AIHLEG, 2019, lk. 4-6). Tehisintellekti sidumine ÜRO kestliku arengu eesmärkidega ulatub aastasse 2017, kui koostöös ÜRO sõsarorganisatsioonidega korraldati tippkohtumine „AI for

Good Global Summit 2017“, kus selgus, et tehisintellekt saab olema keskne tegur nende eesmärkide saavutamisel (ITU & the XPRIZE Foundation, 2017, lk. 6). Kuna antud tippkohtumist võib pidada üheks esimeseks algatuseks, kus tehisintellekt saab aidata täita kestliku arengu eesmärke, ning ka EL institutsioonid osalesid antud tippkohtumisel, siis võib eeldada, et see oli EL initsiaatoriks tehisintellekti ja kestliku arengu eesmärkide sidumisel (ibid, lk. 78). Põhinõuded usaldusväärsele tehisintellektile alapunkt jätkub sellega, kuidas poliitiliste otsuste tegemine, valimiseelistuste ja avaliku arvamuse kujundamine läbi tehisintellekti süsteemide mõjutab ühiskonda. Viimaseks põhinõudeks on vastutus, mida saab kindlaks teha audititega, ning kui kahju põhjustamine on läbi tehisintellekti süsteemi toimunud tuleks teha kindaks läbi kindlate mehhanismide, kuidas seda kahju hüvitada (AIHLEG, 2019, lk. 4-6).

Koos usaldusväärseusega kajastub ka EL tehisintellekti dokumentatsioonis enim ka keskne väärtus turvalisus, teisisõnu ohutus (ingl *safety*), seda põhjusel, et EK on algatanud kolm omavahel seotud seadusandlikku algatust, millest üks tegeleb tooteohutusega, ning sinna alla kuulub ka tehisintellekti ohutus: 2021/0170 (COD). „*Nähakse ette ühtlustatud õigusnormid tehisintellekti süsteemidele EL-is turule laskmise, kasutuselevõtu ja kasutamise kohta, ning normidega tuleb tagada avaliku huvi, eelkõige tervise ja ohutuse, ning inimeste põhiõiguste ja -vabaduste kõrgetasemeline kaitse*“ (2021/0170 (COD), lk. 6). Siit selgub, et tehisintellekti ohutuse tagamine on seotud kesksete väärtustega, mille normideks on põhiõigused (ingl *fundamental rights*), ning vabadus (ingl *liberty, freedom*).

- Perifeerne

Siinkohal tuleb välja selgitada, „kas ELi enda või universaalsed normid on/olid suhete keskmes partnerriikidega või olid normid ELi tegevuse seisukohast keskmest väljas?“ Ehk kui pühendunult EL suhtub normidesse partnerriigiga, analüüsides seda läbi kavandavate kokkulepete, mis neil partnerriigiga plaanis on, kui nendes kokkulepetes ei ole normid kesksel kohal ehk normid ei ole olulised, saab öelda, et on vähetõenäoline, et EL ainult normide pärast on osapool antud kokkuleppes (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7-8).

EL kesksed väärtused, millel kogu normatiivne kavatsus põhineb või oli see EL seisukohast vähetähtis,

- Omakasu

Normatiivse kavatusse dimensiooni saab kindlaks teha „omakasu“ ilmnemisel, kui siin lähevad normid ja huvid üksteisega vastamisi, siis see on indikatsioon, et normid on olulisemad kui omakasupüüdlilikud huvid, seda vaatamata majanduslikele ja poliitilistele kulutustele (Manners, 2002, lk. 253; Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7). See tõuseb kõige enam esile majandusliku kasu saamise eesmärgi ja normide inimõiguste kaitse, ning turvalisuse tagamise vahel:

„Tehisintellekti edukas arendamine ja kasutuselevõtt aitab kaasa ELi majanduskasvule ja ülemaailmsele konkurentsivõimele, ning toob tohutut kasu meie ühiskonnale ja keskkonnale. Mõni tehisintellekti kasutusviis võib siiski ka ohustada ELi õigusega kaitstud õigusi, tekitada uusi ohutus- ja julgeolekuprobleeme, ning mõjutada tööturgu“ (COM(2021) 205 final ANNEX, lk. 26).

Konkurentsivõime maailmaturul on EL jaoks olulise tähtsusega, kuid kõrged eetilised normid võivad siin tekitada mahajäämist konkurentidest. EL on selle lahenduseks valinud vastutustundliku konkurentsivõime lähenemise:

„Usaldusväärne lähenemisviis on „vastutustundliku konkurentsivõime“ oluline eeldus, sest loob aluse, millele toetudes võivad kõik, keda tehisintellekti süsteemid mõjutavad, olla kindlad, et selliste süsteemide kavandamine, arendamine ja kasutamine on seaduslik, eetiline ja töökindel.“ (AI.HLEG, 2019, lk. 6).

See on ilming, et omakasu ei ole määrav, ning EL on pühendunud oma normidele, jättes kõrvale ainult majandusliku kasuteguri.

- Topeltstandardid

EL vajab tehisintellekti teadus- ja arendustegevuseks ja neil põhinevate toodete tootmiseks, kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu, kuid vähene investeringute osakaal ei võimalda sellel teostuda (COM(2018) 237 final lk. 6):

„Kui EL ei tee suuri jõupingutusi, riskib ta sellega, et tehisintellekti pakutavad võimalused jäävad kasutamata, ELi tabab ajude äravool ja temast saab mujal välja töötatud

lahenduste tarbija. (COM(2018) 795 final, lk. 3), „(...) peab EL õpetama välja rohkem spetsialiste tehisintellekti valdkonnas, tuginedes oma tipptasemel teaduse pikaajalise traditsioonile, looma ELis neile sobiliku töökeskkonna ja meelitama ELi andekaid töötajaid mujalt maailmast., (COM(2018) 237 final, lk. 12).

See näitab topeltstandardi olemasolu, sest enda kõrgelt haritud spetsialistide ei tohiks ära liikuda EL-ist väljapoole aga samas tahab EL teiste piirkondade kõrgekvalifikatsiooniga tööjõudu. Seega EL tegelikult ei taha ühtset konkurentsi tööjõule piirideülele, ning käitub normidest selles osas lahus. Lisaks ei näe EL ennast ainult tehisintellektil põhinevate toodete ja teenuste tarbijana, mis näitab topeltstandardi olemasolu, kuna EL kaitseb oma siseturgu väliste konkurentide eest, luues standardid, ning sellega tekitab ta endale konkurentsieelise.

- Sidusus

Normatiivset kavatsust saab kindlaks teha sidususe olemasoluga ja see ulatub kaugemale järjepidevusest, sest see puudutab nõuete ja tegevuste seotust jagatud põhimõtete kaudu. Siin viidatakse põhimõtetele, et poliitika on õigustatud, siis kui sellel on väärtus, mis on kasulik või on see põhjendatud õigustel põhinevate argumentide ja põhimõtetega ning sidususega (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 8). „Sidusus“ tõuseb EL dokumentidest esile eetilise ja inimkeskse tehisintellekti temaatikana, millele EL oma tehisintellekti teemáticas keskendub, olles avaldanud „*Usalduse loomine inimkeskse tehisintellekti vastu*“ (2019) dokumendi:

“Eetiline tehisintellekt on kasulik kõigile. Põhiväärtuste ja -õiguste austamise tagamine ei ole mitte ainult iseenesest oluline, vaid hõlbustab ka üldsuse heakskiidu saamist ja suurendab Euroopa tehisintellektiettevõtjate konkurentsieelist, luues inimkeskse ja usaldusväärse tehisintellekti kaubamärgi, mis on tuntud oma eetiliste ja turvaliste toodete poolest.” (COM(2019) 168 final, lk. 8).

Siinkohal on seotakse omavahel majanduslik kasu, mis põhineb eetilisel ja inimkesksele lähenemisel, luues tooteid, mis on turvalised andes EL ettevõtetele konkurentsieelise, see on indikaator „sidususe“ olemasolust.

Kuigi inimkeskse ja eetilise tehisintellektiga konkurentsieelise tekkimine on EL vaatepunktist põhjendatud, vajab see toimimiseks eesmärgipärast koostööd koos

ühismeetmetega, sellisele järeldusele jõuti kooskõlastatud kava esimese kahe aasta jooksul (2019-2021):

„Kava esimesed kaks rakendusaastat on kinnitanud, et ühismeetmed ja struktureeritud koostöö liikmesriikide ja komisjoni vahel on määrava tähtsusega ELi ülemaailmse konkurentsivõime ja juhtpositsiooni saavutamiseks tehisintellekti arendamisel ja kasutuselevõtmisel“ (COM(2021) 205 final ANNEX, lk. 58).

Kokkuvõttes on lk. 58

5.3 EL normide avaldumine koostöös AL-iga tehisintellekti valdkonnas

5.3.1 EL normatiivse protsessi „reflektiivsus“, „kaasamine ja „üldtunnustatud normide“ avaldumine AL-is ja Aafrikas tervikuna

Esimene näitaja normatiivse protsessi dimensiooni toimise kohta on „refleksiivsus“, mis tähendab, et EL ei rakenda oma välispoliitikas ühetaolist EL mudelit kõikidele riikidele ehk ei teosta „rutiinset tegevust“ vaid võtab arvesse sihtriigi eripärasid (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 9-10). Kuna käesoleva magistritöö antud osas käsitletakse AL ja Aafrikat, siis riigi mõiste on „refleksiivsuse“ avaldumises osas asendatud regiooni mõistega, mida näitlikustab dokument „*Tervikliku Aafrika strateegia suunas*“. See on EL ja AL koostöö üks vorme digivaldkonnas, mis sisaldab koostööd ka tehisintellekti tegevusvaldkonnas. Esimene indikatsioon refleksiivsuse avaldumisest on antud dokumendi selge terviklik suunitlus Aafrika regioonile ehk EL ei rakenda ühetaolist mudelit vaid läheneb Aafrikale piirkonniti, kui maailmajaona tervikuna. Teine näide, kuidas „refleksiivsus“ avaldub strateegias on see, et võetakse arvesse Aafrika kasvavat nooremaelist elanikkonda ja naiste kaasamist, kuna nad on oluline käivitav tegur regiooni arengus, seetõttu on vaja panustada hariduse kvaliteedi parandamisse ja digitaalsete oskuste arendamisse ((JOIN(2020) 4 final, lk. 2, 5).

Samas ei ole „refleksiivsus“ täielikult avaldunud Nõukogu otsuses (ÜVJP) 2022/2269, millega liit toetab rahu ja julgeoleku jaoks vastutustundliku tehisintellektialase innovatsiooni edendamist käsitleva projekti rakendamist“, kuigi projekt viiakse läbi ka Aafrika regioonis, teostatakse seda lisaks ka Aasia ja Vaikse ookeani regioonis, Euroopas

ning Põhja- ja Lõuna-Ameerikas, ei ole siiski Aafrika regiooni eripäradega ei ole arvestatud, ning dokumendist võib välja lugeda, et kõigi projektis osalevatele riikidele lähenetakse ühel viisil, veelgi enam osasid projektis osalejaid nimetatakse „maailma lõunapoolseteks riikideks“ (lk. 8). See näide ühetaolise mudeli rakendamisest mitmetele regioonidele ja ei võeta arvesse iga regiooni eripärasid.

Normatiivse protsessi avaldumise teiseks indikaatoriks on ka „kaasamine“, millega EL juhtivisikud annavad teatud rolli välistele osapooltele protsessi käigus. Nii „kaasamine“ kui „refleksiivsus“ vähendavad mingil määral EL kaldumist eurotsentrismi ja aitavad vähendada koloniaalseid ilminguid, kuna sihtriigis ollakse skeptiline selles osas, et normatiivset võimu kasutatakse ainult ettekäändeks (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 9). Näiteks on väliste osapoolte „kaasamine“ tehisintellekti osas olemas projektis „*Projekt 2 – hariduslikud ja suutlikkuse suurendamise tegevused tulevaste intellektitehnika praktikute jaoks*“, kus ÜRO desarmeerimisküsimuste büroo (lüh *UNODA*) ja Stockholmi Rahvusvaheline Rahu-uuringute Instituut (ingl *Stockholm International Peace Research Institute*, lüh *SIPRI*) on EL välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja vastusel kaasatud projekti. UNODA ülesandeks on projekti tehniline teostus, liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja vastusel, ning SIPRI täidab siin toetavat funktsiooni. Projekti fookuses on eraisikutest koosnevad tehisintellekti kogukonnad, ning nende rahu- ja julgeolekuohtude teadvustamine ning kahandamine, mis on tekitatud ilma eesmärgipärase tehisintellekti kasutamisega tsiviilotstarbes isikute poolt, kellel puudub vastav vastutusvõime. Üks projekti eesmärk on võtta kasu vastutustundliku tehisintellekti arengutest ja nende instrumentidest EL-is (ÜVJP) 2022/2269, lk. 4-5), projekti peamine eesmärk on kaasata tehisintellekti kogukonda, sealhulgas Aafrikas:

*„Projektide eesmärk on kasutada ka SIPRI ja UNODA ühendavat jõudu ja nende kogemusi, et mõjutada mitte ainult ELi sidusrühmi, vaid **tehisintellekti** kogukonda kogu maailmas. SIPRI ja UNODA on ainulaadsel positsioonil, et jõuda **Aafrika**, Aasia ja Vaikse ookeani piirkonna, Euroopa ning Põhja- ja Lõuna-Ameerika **tehisintellekti** valdkonnas tegutsejateni ja hõlbustada nende koostööd.“* (Nõukogu otsus (ÜVJP) 2022/2269, lk. 5)

Kuna EL on andnud „kaasamise“ protsessi kolmandale osapoolle, siis see oluliselt vähendab EL võimet „rääkida teiste nimel“ vaid läbi väliste osalejate saavad osalejad väljendada enda häält (Bicchi, 2006, lk. 289). Teisalt on UNODA ja SIPRI organisatsioonidest välised osalised, kes ei organiseeri seda projekti otseselt kohalikega Aafrika regioonis. Tuuakse välja vaid koostöö STEM erialade õppijatega, õpivad tehisintellekti (ibid, lk. 4):

*„Piirkondlikes õpikodades viiakse ellu ja propageeritakse tegevusi, mida haridustöötajad saavad kasutada STEM erialade õppijate suutlikkuse suurendamiseks vastutustundliku **tehisintellekti** innovatsiooni valdkonnas, keskendudes eelkõige sellele, kuidas hinnata ja vähendada ohte, mis tulenevad tsiviilotstarbelise **tehisintellektipõhise** tehnoloogia kõrvaesuunamisest ja väärkasutamisest vastutustundetute osalejate poolt. [...] Õpikojad hõlmaksid Ladina-Ameerikat ja Kariibi mere piirkonda, Põhja-Ameerikat, **Aafrikat** ning Aasiat ja Vaikse ookeani piirkonda.“ Nõukogu otsus (ÜVJP) 2022/2269, lk. 7-8)*

Kuna projektis osalejad on need, kes saavad normatiivsusest mõjutatud, siis on oluline, et osalejate taustaga on arvestatud ja nende osalemiseks vajalikud tingimused on täidetud. Seega kandub „kaasamine“ projekti osalejatesse, kes moodustavad erineva taustaga tehisintellekti kogukonna. Esimese osalise puhul taotletakse soolise võrdõiguslikkuse tagamist, kooskõlas ÜRO süsteemiga, eelkõige rõhutatakse ja aidatakse kaasa naiste osavõtule kogu projekti staadiumites. Teise projektis osalejana toetatakse puuetega inimesi, kellele luuakse soodustavad tingimused projektist osavõtmisel, sealjuures arvestatakse nende arvamustega ja kogemustega (ibid, lk. 5). Siinkohal on küsitav, et „kaasamine“, mis tähendab, et EL kaasab otsustusprotsessi sisemisi või väliseid osalejaid, on teostatud vaid puuetega inimeste arvamuste ja kogemuste arvestamisega, seega ei ole „kaasamise“ nõue täielikult täidetud (ibid, lk. 4).

Kolmas dokument „*Globaalne Euroopa*“ on naabruspiirkonna, arengu- ja rahvusvahelise koostöö instrument, mille seab eesmärgiks kaitsta ja edendada kogu maailmas liidu väärtusi, põhimõtteid ja põhihuvet, et ellu viia liidu välistegevuse eesmärged ja põhimõtteid ((EL) 2021/947, lk. 1). Selle dokumendi määruse lisas II on geograafiliste programmide koostöövaldkonnad, mis on suunatud kõikidele geograafilistele piirkondadele, sealhulgas ka Aafrikale, ning jaotunud seitsmeks punktiks, olles igaüks positsioneeritud

kindla teema alla. Koostöö arendamisega tehisintellekti tegevussfääris on seotud punkt kaks, mis on pühendatud vaesuse kaotamisele, võitlemisele ebavõrdsusega ja diskrimineerimise vastu ja inimarengu edendamisele, ning asetub teema „inimesed“ alla.

*„Koostöö arendamine teaduse, tehnoloogia ja teadusuuringute valdkonnas, eelkõige käsitledes vaesusega seotud ja sotsiaalseid muutusi, avatud andmeid, suurandmeid, **tehisintellekti** ja innovatsiooni, hoides samal ajal ära ajude äravoolu nähtust.“* (ibid, lk. 56).

Sarnaselt eelnevale tsitaadile sisaldab koostöö tehisintellekti tegevussfääris ka punkt viis, mille fookuses on kaasav ja kestlik majanduskasv ning inimväärne tööhõive, positsioneerudes teema „heaolu“ alla.

*„Koostöö edendamine teaduse, tehnoloogia ja teadusuuringute, digitaliseerimise, avatud andmete, suurandmete ning **tehisintellekti** ja innovatsiooni, sealhulgas teadusdiplomaatia arendamise valdkonnas.“* (lk. 60).

Kuna antud dokument ei erista Aafrika regiooni teistest geograafilistest piirkondadest, siis nõue „kaasamine“ ei ole täidetud.

Kolmandaks ilminguks normatiivse protsessi dimensioonis on „üldtunnustatud normidele toetumine“, milles Manners (2008) toob välja, et EL toetub oma tegevuses ÜRO poolt üldtunnustatud normidele, et neid edendada universaalselt, vältides sellega olukorda, kus „üks mudel sobib kõigile“, ning kasutades ka ÜRO instrumente selle teostamiseks (lk. 48). See tagab ka selle, et EL ei edendaks endale ainuomaseid norme (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 10). „Üldtunnustatud normidele toetumine“ on esindatud dokumendis „*Tervikliku Aafrika strateegia suunas*“. kus EL ja Aafrika koostöö ÜRO kestlike arengu eesmärkide täitmisel on eelduseks, saavutamaks ka positiivseid arenguid teistes tegevussfäärides (JOIN(2020) 4 final, lk. 2), ning iga strateegia peatüki alla kuuluv kavandatav meede on seotud konkreetse ÜRO kestliku eesmärgiga. Näiteks peatükk II, mis on pühendatud partnerlusele digivaldkonnas (ibid lk. 4) on rõhutatud avaliku sektori digitaliseerimist, mida tuleks eelisjärjekorras teostada, sealhulgas on tehisintellekt üks neis rakendavatest

tehnoloogiatest, ning selle tulemusel Euroopa ja Aafrika kodanikud ja ettevõtted saavad kasutada kvaliteetsemaid avalike teenuseid ja täidetud saavad kestliku arengu eesmärgid:

*[...] Selleks oleks vaja tugevdada koostööd koostalitlusvõimeliste digilahenduste rakendamisel, et lahendada digioskuste nappuse probleem, edendada avatud andmete kasutamist, tugevdada küberturvalisust ja kasutada selliseid uusi tehnoloogiaid nagu **tehisintellekt**, plokiahel ja suurandmed. Sellega seoses on oluline suurendada avaliku sektori suutlikkust toetada laiemat digiülemineku tegevuskava.*“ (JOIN(2020) 4 final, lk. 5).

Samas strateegias on „üldtunnustatud normidele toetumist“ välja toodud ka kavandatud meetmes kaks, milleks on digiülemineku intensiivistamine läbi Aafrika ja EL koostöö, see on otseselt seotud ÜRO kestliku arengu eesmärgiga nr üheksa, mis on pühendatud tööstusele, innovatsioonile ja taristule (United Nations, 2022). Antud meetmes tuuakse eraldi välja ka tehisintellekti arendamine, ning magistritöö autor eeldab, toetudes lõigus kirjeldatule, et selle jaoks on vaja nt. parandada isikuandmete kaitset, suurendada turvatud andmevooge ja teostada digitaalne transformatsioon avalikuks sektoris:

*„EL peaks jätkama koostööd Aafrikaga ka **tehisintellekti** valdkonnas, mida tuleks vastutustundlikult arendada ja kasutada.*“ (JOIN(2020) 4 final, lk. 6).

Põhjus, miks EL rõhutab ülalpool olevas tsitaadis vastutustundlikku tehisintellekti arendamist on seotud aprillis 2018 a. avaldatud dokumendiga „*Tehisintellekt Euroopa huvides*“, milles EK pooldab alus- kui ka rakendusuringutes tehisintellekti kasutamist, ning joonealuses märkmes lisatakse juurde, et peatakse kinni vastustundliku tehisintellekti arendamise printsiibist, mille tsentrisse on asetatud inimene (COM(2020) 65 final, lk. 7). „Valges raamatus“, mis on avaldatud veebruaris 2020, on märgitud, et vastustundlik tehisintellekt võib avaldada hoogustavat mõju ÜRO kestliku arengu eesmärkide täitmisel (COM(2020) 65 final, lk. 10). ÜRO on vastutustundliku tehisintellekti võtnud arutlusele oktoobris 2017 a, kui ÜRO ühiskoosolekul Majandus ja Finantskomiteega (ingl *Economic and Financial Committee (Second Committee)*), ÜRO Peaassambleel (ingl *United Nations General Assembly*, lüh *UNGA*) koos ÜRO Majandus- ja Sotsiaalnõukoguga (ingl *United*

Nations Economic and Social Council,) toodi välja, et ÜRO-I peaks olema kandev roll vastutustundliku inimkeskse tehisintellekti arendamisel, koostöös valitsuste, tööstuste, teadusasutuste ja kodanike ühiskonnaga. Ühtlasi liigitudes kestliku eesmärgi number 17 alla – partnerlus eesmärkide nimel (SDG Knowledge Hub, 2017). Kuna valge raamat loob näilise seose, vastutustundliku tehisintellekti ja kestliku arengu eesmärkide vahel, kuid otsesõnu ei väida seda, siis antud uurimistöös raames leiti, et võib siiski pidada „üldtunnustatud normidele toetumise“ nõude täitmiseks.

Kokkuvõttes, on antud analüüsis kasutatud dokumentide põhjal, EL koostöös Aafrikaga tehisintellekti valdkonnas näidanud normatiivse protsessi dimensiooni, esimese rühma „refleksiivsuse“ „*Tervikliku Aafrika strateegia suunas*“ dokumendi puhul osalist, kuid mitte täielikku olemasolu ja dokumendi „Nõukogu otsuses (ÜVJP) 2022/2269, millega liit toetab rahu ja julgeoleku jaoks vastutustundliku tehisintellektialase innovatsiooni edendamist käsitleva projekti rakendamist“ puhul „refleksiivsus“ puudus. Teine rühm „kaasamine“ on täidetud dokumendis „*Projekt 2 – hariduslikud ja suutlikkuse suurendamise tegevused tulevaste intellektitehnika praktikute jaoks*“, kuid dokumendis „*Globaalne Euroopa*“ „kaasamise“ nõue ei ole täidetud. Kolmas rühm „üldtunnustatud normidele toetumine“ olemasolu „*Tervikliku Aafrika strateegia suunas*“ on täidetud täielikult. Sellega on vastatud teise uurimisküsimuse esimesele osale: „*kas ja kuidas normatiivne võim esineb normatiivse protsessi dimensiooni alusel?*“. Peamised arengukohad EL-il tehisintellekti normide edendamisel Aafrikas on seotud vaid sellele regioonile suunatud poliitikatele ehk dokumendid peavad olema pühendatud erinevatele regioonidele Aafrikas põhjas, lõunas, idas ja läänes, ning keskenduma neist regioonidest teatud riikidele, arvestades nende erinevat arengutaset tehisintellekti valdkonnas. Sellega on vastatud teise uurimisküsimuse teisele osale: *mis väljakutsed on EL-il tehisintellekti normide edendamisel Aafrikas ja selle mõju laiendamisel koostöös AL-iga?*

5.4 AL tehisintellekti temaatika ja EL normide avaldumine AL tehisintellekti käsitluses

5.4.2 Normatiivne mõju ja normatiivne muutuse toimumine AL-is

Normatiivset muudatust saavad peale EL esile kutsuda ka teised kolmandad riigid, rahvusvahelised organisatsioonid ja/või partnerriigi poliitiline süsteem. Selle välja selgitamiseks on vaja võrrelda, kui sarnased on nende propageeritavad normid EL-i omadele, ning kui esineb erinevusi, tuleb uurida, kas norm rakendati EL või mõne muu osalise tõttu. Poliitiline diskursus partnerriigis aitab välja selgitada normatiivset muutust EL-i poolt, selleks tuleb uurida, kas norme mainitakse otseses seoses EL-iga või mõne teise osalisega, siinkohal on oluline aeg, millal seda tehakse ehk, kas normid muutusid kohe pärast seda, kui EL sooritas normatiivse tegevuse selles riigis või juhtus see enne? Viimasel juhul võib eeldada, et EL ei olnud peamine muutuse esilekutsuja, kuid normide muutus võis toimuda „pehme jõu“ kaudu, mistõttu norme ei edendatud ametlikult ja otseselt, kuna see ei olnud vajalik (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 11, 40).

Tehisintellekti temaatika jõudis AL juhtivpoliitikute kõnedesse aastal 2019, kui AUC tollaegne inimressursside, teaduse ja tehnoloogia volinik Sarah Anyang Agbor tõstatas ühena esimestest AUC-s tehisintellekti kasutamise temaatika, kus ta liigitas selle osaks tööstusrevolutsioonist, olles kasvava mõjuga sotsiaal- ja majandussfäärile:

“Selle rolli kestlikku arengusse panustamisega ei saa üle rõhutada ja see tuleneb tema suutlikkusest võimaldada teisi uusi tehnoloogiaid ja tõsta tõhusust tasemeni, mis ületab kaugelt inimliku piiri ja suurendab tootlikkust kogu väärtusahelas.” (Agbor, 2019).

Ta lisas, et tehisintellekt kui digitaalrajanduse osa kasvuks on vajalik investeerida IKT taristusse, ning selle arendamise ja kasutamise kohta ütles ta järgnevat:

“Kuid tehisintellekti arendamist ja kasutamist tuleks toetada sobivate vahendite ja reguleerimissüsteemidega poliitilise keskkonna võimaldamisega, et saaksime sellest kasu turvalisel, õiglasel ja jätkusuutlikul viisil.” (Agbor, 2019).

Kõnest ilmneb, et ühena esimestest toob ta välja tehisintellekti kui digitaalse transformatsiooni osa, ning selle suutlikkuse parandamise läbi hariduse kvaliteedi tõstmise. Lisaks tõstatab ta tehisintellekti olulisuse katastroofiabiprogrammide täiustamisel:

“Tehisintellekt on oluline katastroofiriski vähendamiseks, kuna selle veamäär on inimestega võrreldes madalam, kui see on õigesti kodeeritud.” (Agbor, 2019).

Kõne lõpus toonitas ta katastroofi ennetamise abina ekspertide soovitudele toetumist, kellest üks on UNESCO. Eelpool toodust lähtuvalt saab eeldada, et EL normid, mis kõnes esinesid olid *turvalisus, jätkusuutlik viis ja tootlikkuse kasv* ehk majanduslik kasutegur. Kuid ei saa olla kindel, et need normid tulenevad EL tegevuse tagajärjel, sest kõne viimases osas mainib ta koostööd UNESCO-ga. UNESCO poolt edendatavad eetilise tehisintellekti normid on samad, mis EL-il, ning need on avaldatud ka (ingl *Draft text of the Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*) (lk. 2, 10, 11) (UNESCO, 2021).

Kui Agbor'i kõnest nähtus digitaalse transformatsiooni vajalikkus, siis

Tehisintellekti tööühma loomine aluseks AL-is on ühtne Aafrika seisukoht tehisintellekti osas, luues raamistiku, mis hõlmaks kogu Aafrikat ja tehisintellekti mõttekoja loomine, mis Agenda 2063 ja kestliku arengu eesmärkidega seoses identifitseeriks projekte (African Union, 2019b, lk. 5).

AUC dokumendist selgub, et selleks, et Aafrika saaks kasu murrangulistest tehnoloogiatest nagu tehisintellekt on vaja digitaalarengu tegevuskava ja AL digitaalne valitsemine vajab ümberhindamist, ning strateegiat, mis saab digitaalarengu visiooni aluseks.

“(...) samal ajal Aafrika Liidu terviklik digitaalkaubanduse ja digitaalmajanduse arendamisega.” (African Union, 2019, lk. 18).

Siin on ilmselgne vihje digitaalse transformatsiooni kava loomiseks.

Aafrika riikide kommunikatsiooni- ja info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning postiteenuste ministrid (koondunud Kommunikatsiooni ning Info- ja Sidetehnoloogiate Tehnilise Erikomitee ingl *Specialized Technical Committee On Communication And Information Technologies* lüh *STC-CICT* alla) otsustasid 26.10.2019 luua tehisintellekti tööühma, et uurida Aafrika ühise seisukoha leidmist tehisintellekti suhtes; välja töötada Aafrikat hõlmavat tehisintellekti raamistikku; tehisintellekti mõttekoja loomist, mis soovitab ja hindab koostööprojekte, mis kooskõlas Agenda 2063 ja kestliku arengu eesmärkidega (STC-CICT, 2019, lk. 5).

Egiptus on võtnud endale juhtrolli AL tehisintellekti töörühmas, kus nad tõid välja tehisintellekti majandusliku kasuteguri, mis ulatub 13 triljoni USD-ni, olles 25,5% globaalsest SKT-st, julgustades strateegiat looma.

“Aafrika peab välja töötama kontinentaalse tehisintellekti strateegia, mis nõuab hariduse, teadus- ja arendustegevuse innovatsiooni suutlikkuse arendamist koos piisava infrastruktuuriga, mis on Aafrika jaoks oluline.” (STC-CICT, 2019, lk. 16-17)

Esmalt tuvastame tehisintellekti temaatika AL dokumentides, ning analüüsime, millises kontekstis see esineb. Aafrika digitaalse transformatsiooni strateegia, milles esineb märksõna „*artificial intelligence*“ üheksal korral. Antud dokumenti kasutatakse AL tehisintellekti temaatika analüüsis baasina, kuna see dokument oma sisult kätkeb punkte, mis on olemas EL tehisintellekti strateegias, ning AL dokumentidest käsitleb see enim tehisintellekti temaatikat. Järgneb tsitaat dokumendist.

„Digitaliseerimine, automatiseerumine ja tehisintellekt toovad inimkonnale uue seninägemata jõukuse mõõtme. Arenevad tehnoloogiad, nagu plokiahel, tehisintellekt, asjade internet, 3D-printimine jne, pakuvad praktilisi viise nende rakendamiseks, mis tavaliselt vajavad inimintellekti nende ülesannete täitmiseks.“ (African Union Executive Council, 2020), lk. 51)

AL on antud strateegiad märkinud, et tehisintellekt on üks punktidest, mis toob seninägemata kujul inimkonnale uue jõukuse dimensiooni. Samas ei tooda antud lauses välja, et tehisintellekt ongi üks osa digitaliseerimisest ja automatiseerimist, vaid see eraldatakse, millest võib järeldada, et eraldi rõhutatakse just tehisintellekti tehnoloogiat. Kuid järgmises lauses tuuakse sisse juba teised arenevad tehnoloogiad, mistõttu saab eeldada, et AL ei käsitle tehisintellekti kasutamist nii fokuseeritult, kui seda teeb EL ehk AL tehnoloogiline transformatsioon toimub tehisintellekti ja teiste arenevate tehnoloogiatega käsikäes. See võib olla aga indikatsioon, et AL mainib oma digitaalses strateegias lihtsalt hetkel arenevaid tehnoloogiad, mis on aktuaalsed, et olla konkurentsivõimeline teiste regioonidega, sest tehnoloogiate lootelule järgneb jne. ehk neid tehnoloogiad, mida AL näeb perspektiivikana

võib alati lisanduda. Alljärgnevas tsitaadist saab rohkem selgeks, mis nende tehnoloogiate kasutamisel inimestele, majandusele toob kasu ja kahju:

„Need murrangulised tehnoloogiad toovad kodanikeni hulgaliselt teenuseid, ning mõjutavad seetõttu positiivselt nende igapäevaelu, muutes viise, kuidas nad enda eest hoolitsevad, toituvad ja isegi viise, kuidas kommuniqueeritakse. Nad võivad olla aga ummikseisu põhjustajateks julgeoleku, tervise osas ja lõhestada meie majandusi ja hävitada elusid generatsioonide vältel.“ (ibid lk. 42).

Selgub, et AL näeb uute tehnoloogiate positiivse küljena nende uusi võimekusi, et need toovad palju teenuseid kodanikeni ja seeläbi muudavad inimeste elu igapäevaselt, alates toitumisest kuni kommuniqueerimiseni välja. Aga teisalt AL teadvustab, et nende tehnoloogiate kasutamisel on ka varjukülg, mis võib julgeolekut, majandust, tervishoidu mõjutada nii drastiliselt, et selleläbi langeb terve generatsiooni eksistents ohtu. Julgeoleku ohte ja elustandardite kasvu käsitles ka AL Rahu- ja Julgeolekunõukogu (ingl *Peace and Security Council*, lüh *PSC*), mis tõi välja, et tehisintellekti poolt loodav progress Aafrika riikide majandustele, parandab inimeste heaolu ja elustandardeid, kuid kätkeb endas ka ohte rahule ja julgeolekule (PSC, 2019). Seega saab eeldada, et AL kommuniqueerib uute tehnoloogiate kasu ja kahju väga positiivsest, kuid samas ka väga negatiivsest küljest, ning jällegi ei saa väita, et tehisintellekt haaraks endas nende tähenduses mõlemaid äärmusi, sest AL toob siin välja kõik arenevad tehnoloogiad. Antud peatükist, kust tsitaadid pärinevad võetakse kogu temaatika kokku järgneva lausega:

„Aafrika ei tohiks jätta kasutamata esilekerkivate tehnoloogiate potentsiaali, et ennast transformeerida ja teha 21. sajandist Aafrika sajand.“ (ibid lk. 52).

Siit saab selgeks, et AL jaoks on arenevad tehnoloogiad potentsiaali allikaks, et Aafrikat transformeerida ja teha 21. sajandist Aafrika sajand. Normatiivse muutuse dimensiooni kohaselt reflekteerib AL endale arenevate tehnoloogiatega kaasnevat transformatsiooni, ning ei maini siin EL või Hiina, USA tehnoloogia mudeleid, ning siit võib järeldada, et AL kasutab arenevaid tehnoloogiad ära niimoodi, et nad on konkurentsisis teiste regioonidega tänu oma kiirele arengule, mis peaks eeldama uute tehnoloogiate (k.a. tehisintellekti) puhul lähenemist,

mis on Aafrikale omane, ning ei võta üks-ühele üle teiste mudelid ehk nad teavad oma konkurentide vajakajäämisi ja oskavad oma potentsiaali kasutada ära sellisel määral, mida teised regioonid, ei ole võimelised täitma, ning konkurentide vahele tekib tsoon, kus AL saaks ennast positsioneerida kasutades ära teiste vajakajäämisi. Üks viis, kuidas see võiks teostuda on järgnevas tsitaadis, samas dokumendist:

„Julgustama/kaasama avalik-õiguslike operaatoreid strateegiates, mille eesmärk on omaks võtta esilekerkivaid tehnoloogiaid (plokiahel, tehisintellekt...) läbi teadus- ja arendustegevuse.“ (ibid lk. 50).

Teadus- ja arendustegevuse kaudu saab avalikus sektoris tegutsevaid osalisi, kas kaasata või julgustama arenevates tehnoloogiate strateegiates osalema. Siinkohal on tehisintellekt toodud ühe näitena nendest tehnoloogiatest välja aga koos plokiahela, ning seda tehnoloogiate nimekirja jäädakse täiendama veel. AL digitaalse transformatsiooni strateegia alguses versioonis on ilmne, et tehisintellekt on siiski osa mitmetest arenevatest tehnoloogiatest, kuigi AL toob seda siiski eraldi tehnoloogiate loetelus välja, kuid tuleb märkida, et tehisintellekti tehnoloogiat kasutatakse ka plokiahelas, asjade internetis (IoT), ning neid tehnoloogiad toob AL ka välja oma strateegias.

Selgub, et tehisintellekt on üks neist arenevatest tehnoloogiatest, mille kasutamisel avalike teenuste kvaliteet paraneb, ning digiülemineku tegevuskava jaoks peab olema avalikul sektoril jõudlust seda teostada (ibid lk. 5). Normide ülekandumise seisukohast on AL digitaalse transformatsiooni strateegia esialgses versioonis (ingl *Draft Digital Transformation Strategy for Africa (2020-2030)* (African Union Executive Council, 2020, lk. 60) on sama mõtte edasi antud, kuid arvestades ajalist järjestatust, on AL avaldanud selle dokumendi varem (07.02.2020), kui EL on seda avaldanud dokumendis “*Tervikliku Aafrika strateegia suunas*“ (09.03.2020).

Maakasutamise parandamise eesmärgil nähakse tehisintellekti ja teisi tehnoloogiatega, (Boamah, 2019, lk. 5)

Neljas tööstusrevolutsioon on läbiv teema Aafrika digitaalses transformatsioonis ja seda seostakse tehisintellektiga ka Egituse tehnoloogia ja kommunikatsiooniminister Dr. Amr S. Talaat (STC-ICT, 2020)

Aafrika tulevikkustsenaariumite kohaselt on tehisintellekti ja inimese vahel toimunud ühenndumine, olles osaks neljandast tööstusrevolutsioonist ja digiteerimise rakendamisest, mille tagajärjel paraneb valitsemine ja üldine heaolu. (APRM, 2022, lk. 18) Üle aafrikalised valimised on tehisintellekti süsteemide poolt väliste rünnete poolt turvatud (APRM, 2022, lk. 53). AUC on loonud andmepoliitika raamistiku, mille kohaselt peaks AL toetama piirkondliku ja regionaalse andmetaristu arendamist, et oleks võimalik hallata andmepõhiseid tehnoloogiad nagu tehisintellekti (AU Commission, 2022, lk. 21), ning AL riikide poolt eeldatakse, andmetega seotud valdkondades nagu tehisintellekt, edentatakse teadus- ja arendustegevust, mille kaudu tekib innovatsioon (ibid, lk. 57). Statistikarengu seisukohast on ka oluline jätkuvalt panustada tehisintellekti strateegiliste oskuste arendamisse (African Union Information & Communication Directorate, 2021).

Aafrika naiste, noorte ja kodanike AL juhtimisse kaasamiseks on loodud AL Innovatsiooni Labor (ingl *AU Innovation Lab*), mille algatajateks olid AUDA NEPAD ja AUC esimehe büroo, kus innovatiivsetest meetoditest andmeanalüüside teostamisel kasutatakse teiste tehnoloogiatega koos ka tehisintellekti, ning ühe meetodina andmete kogumine kodanike kaasabil (PRC, GSCBFAM & F15, 2020, lk. 38).

Agenda 2063 läbi viimiseks peaksid liikmesriigid arvestama tehisintellekti ja kõrgtehnoloogia 5G mõjuga loodusvarade kaevandamisele ja haldamisele, selgub AL Rahvusvahelise Õiguse Komisjoni (ingl *African Union Commission On International Law*, lüh *AUCIL*) foorumi arutelu kokkuvõttes (AUCIL, 2020, lk. 9).

Aafrika Liidu küberturvalisuse eksperdirühma (ingl *African Union Cybersecurity Expert Group*, lüh *AUCSEG*) esimese kohtumise (12.12.2019) avalduses seisis, et tehisintellekt on üks neist tehnoloogia valdkondadest, kus tuleb aafriklastel defineerida oma filosoofia, eetika, poliitika, strateegiad ja raamistikud (AUCSEG, 2019).

5.4.1 EL normatiivne mõju, „normatiivne muutus EL ajendil“

Viimase, dimensiooni normatiivne mõju avaldumist saab hinna normatiivse muutuse toimumise järgi. Esmalt tuleb välja selgitada, kas normatiivne muutus toimus EL poolt edendavate normide suunas, ning seda saab uurida, kui vaadata, millisel määral on EL normidele antud kõlapinda partnerriikides Aafrikas ja antud uurimistöö seisukohast ka partnerliidu AL meedias, foorumitel, konverentsidel ja poliitilises diskursuses. Kui normid saavad osaks diskursusest on see kindel märk, et on toimunud normide ülevõtmine (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005). Kui normidele jääb sama tähendus olenemata kontekstist, siis on tõenäoline, et isikud tõesti mõtlevad seda, mida nad ütlevad (Risse & Sikkink, 1999; Niemann, 2004).

Selleks, et analüüsida normidele antavat tähendust erinevates kontekstides, tuleks analüüsida oluliste poliitikute kõnesid, näiteks AUC esimees Moussa Faki Mahamat on olnud varasemalt Tšaadi peaminister ja välisminister, ta on AL kõrgetasemeline esindaja aastast 2017 (AU, 2017), seega positsioneerub ta poliitilise eliidi hulka, kelle seisukohad mõjutavad otseselt AL poliitikaid seoses tehisintellektiga. Tema kõne AL industrialiseerimise konverentsil on asjakohane, ning ta on tehisintellekti temaatikat sidunud neljanda tööstusrevolutsiooniga, kus on kasutusel kõrgtehnoloogiad.

„Kindlasti keskenduvad meie tööstuslikud jõupingutused peamiselt meie loodusvarade töötlemisele. See arusaadav valik sunnib aga meid ehitama silla neljanda tööstusrevolutsiooni murranguliste edusammude suunas, mis mobiliseerivad kõrgtehnoloogiaid, mis põhinevad erinevatel tehisintellekti komponentidel.“ - Moussa Faki Mahamat'i kõne AL industrialiseerimise konverentsi 17. erakorralise istungi puhul, Niamey's, Nigeris, 25.11.2022 (Mahamat, 2022).

Juba varasemast ajast on neljas tööstusrevolutsioon läbiv teema Aafrika digitaalses transformatsioonis ja seda seostakse tehisintellektiga ka Egituse tehnoloogia ja kommunikatsiooniminister Dr. Amr S. Talaat on seda maininud (STC-ICT, 2020). Lisaks on Aafrika tuleviku stsenaariumite kohaselt tehisintellekti ja inimese vahel toimunud ühendumine, olles osaks neljandast tööstusrevolutsioonist ja digiteerimise rakendamisest,

mille tagajärjel paraneb valitsemine ja üldine heaolu (APRM, 2022, lk. 18). Tehisintellekti osalust neljandas tööstusrevolutsioonis on ka EL toonud välja oma dokumendis „*Tehisintellektialase Euroopa lähenemisviisi edendamine*“ (COM(2021) 205 final ANNEX, lk. 18), kuid ajalist raami vaadates on EL dokument on ilmunud hiljem, kui AL on näiteks seda kohtumistel kajastanud. Seega normatiivne muutus ei tulene EL-ist.

Normatiivset muutust saab osaliselt siduda Lõuna-Aafrika vabariigi presidendi Cyril Ramaphosa öelduga, kes tõi välja vajaduse luua Aafrika tehisintellekti foorum, mis koondaks enda alla ka diasporaad, kuna see on oluline teadus- ja arendustegevuse planeerimisel. Sealhulgas toonitades selle mõju, mis tagaks arenguhüppe majandusele, mida ka EL oma normide eksportimisel välja toob. Täpsuse huvides tuleb märkida, et kõnes ei tooda välja konkreetselt tehisintellekti inimkeskset lähenemist, mis on EL poolt edendatava tehisintellekti poliitika normatiivse võimu keskmes.

*„Miljonid meie kontinendi noored kodanikud on digitaalsed põliselanikud ja me peame läbi viima revolutsiooni, et võimaldada **Aafrikal** teha suur hüpe tuleviku majandusse. Selleks et pöörata tähelepanu sellele olulisele töövaldkonnale täielikult, peaksime looma **Aafrika tehisintellekti** foorumi, mis hõlmaks ka diasporaad.“ - Cyril Ramaphosa vastuvõtukõne esimehena ametisse nimetamisel AL Assamblee 33. istungil, Addis Ababas, Etiopias, 09.02.2020 (Ramaphosa, 2020).*

Egiptuse tehnoloogia ja kommunikatsiooniminister Dr. Amr S. Talaat on oma kõnes viidanud ÜRO digitaalse koostöö tegevuskavale, kus tehisintellektialane koostöö on üks punktidest, mida Aafrika agenda 2063 aasta soovitakse täita.

*„Huvitaval kombel on kõigi seas kasutatud keel olnud ühtne, mis annab meile kui **Aafrika** riikidele enneolematu võimaluse töötada terviklikult kooskõlas meie 2063. aasta eesmärkidega. Siinkohal tahaksin viidata ÜRO peasekretäri digitaalse koostöö tegevuskavale, mis rõhutab lisaks usalduse ja turvalisuse edendamisele digitaalkeskkonnas digitaalset kaasatust, universaalset ühenduvust, suutlikkuse suurendamist, **tehisintellektialast** koostööd.“ – Dr. Amr S. Talaat, Egiptuse*

kommunikatsiooni- ja tehnoloogia ministri avakõne AL Spetsialiseeritud Tehnilise Komitee büroo kohtumisel, 06.07.2021 (Talaat, 2021).

Siin viidatakse ÜRO-le mitte otseselt EL-ile, kelle kaudu peaks toimuma normatiivne muudatus. Kuid EL põhineb oma normides just ÜRO poolt väljatoodus, seega võib öelda, et EL on kaudne mõju Aafrikale ja AL selles valdkonnas, kuid mitte otsene mõju.

Inimkeskse tehisintellekti suunas liikumisele on Aafrikas olemas viited, kui Kongo Vabariigis avati Aafrika Tehisintellekti Uurimiskeskus (pr *le Centre Africain de Recherche Intelligence Artificielle* – lüh *CARIA*), mis oli esimene taoline uurimiskeskus Aafrikas, mille avamisel Kongo Vabariigi posti-, telekommunikatsiooni- ja digitaalmajanduse minister tõi välja järgneva:

„Selle asutuse eesmärk on teha tipptasemel teadusuuringuid tehisintellekti valdkonnas, keskendudes inimkesksele lähenemisele, et maksimeerida arengu eeliseid ja lahendada väljakutseid.“ - Léon Juste Ibombo, Kongo Vabariigi posti-, telekommunikatsiooni- ja digitaalmajanduse minister Aafrika Tehisintellekti Uurimiskeskuse avamisel, Brazzaville’is, Kongo Vabariigis, 24.02.2022 (Kombo, 2022).

Antud asutuse avamise initsiaatoriks ei olnud Kongo Vabariik vaid ÜRO Aafrika Majanduskomisjon (ingl *United Nations Economic Commission for Africa* lüh *ECA*), mis oleks kooskõlas riiklike arengueesmärkide jätkusuutliku arengu eesmärkidega, selgitades välja tehisintellekti õiguslikud, eetilised, majanduslikud ja ühiskondlikud mõjud, et seeläbi (ECA, 2022)

Parafraseerides Egiptuse kommunikatsiooni- ja tehnoloogia ministrit Amr S. Talaat’i, G20 kaubanduse ja digitaalmajanduse ministrite kohtumisel "Inimkeskse tehisintellekti" sessioonil, 8-9. juuni 2019 a. Tsukubas, Jaapanis, kus ta tõi ta välja, et Aafrika on potentsiaalne turg innovaatiliste tehnoloogiatele nagu tehisintellekt, mis kätkeb endas monumentaalset tööriista, ning mille kaudu saavad lahenduse mitmeid kontinendi ees seisvad väljakutsed. Talaat’i hinnangul saab tehisintellekti kasutegurina Aafrika jaoks rakendada kahe samba kaudu. Esimene on Aafrika positsioneerimine maailmakaardil, kui tehisintellekti võtmetähtsusega osalisena, mitte ainuüksi selle tehnoloogia tarbijana. Teine,

tuleb uurimistöid rakendada, ning neid edendada rahvusvahelise koostöö kaudu, mis aitaksid leida lahenduse erinevatele probleemidele mitmetes eluvaldkondades. Lisaks viitas Talaat ka asjaolule, et kaasaegsete tehnoloogiatega käivad kaasas väljakutsed, mis mõjutavad enim arengumaid. Selleks, et neid väljakutseid ületada, tuleb neid tehnoloogiad rakendada hariduses, võttes keskseks osaks piiriülese koostöö tehisintellekti teadus- ja arendustegevuses (MCIT, 2019).

Viimast "Transform Africa" (TAS 2023) tippkohtumist kajastati peamiselt Rwanda meedias (Ashimwe, 2023), kuna seal kõneles nende president Paul Kagame, kes oma kõne lõpuosas tõi välja ka aktuaalse temaatika, mida uudisväljaannetes kajastatakse - tehisintellekti rakendused. olulisuse Aafrikale, ning selle tehnoloogia kiirema omaksvõtmise:

„On endiselt ebaselge, kuidas see mõjutab olemasolevaid töökohti ja milliseid ohutusega seotud probleeme sellega seoses tekib. Kuid juba praegu on näha, et Aafrikal on tegelikult kõige rohkem võita, kuna need rakendused võivad vähendada tootlikkuse lõhet Aafrika ettevõtete ja meie konkurentide vahel teistel kontinentidel. Seega peaksime kiiresti liikuma tehisintellekti omaks võtmisel ja panema selle enda kasuks tööle.“ Paul Kagame, Rwanda presidendi põhiettekande TAS 2023 tippkohtumisel, Victoria Falls's, Zimbabwe's, 26.04.2023 (Kagame, 2023)

ÜRO koostöö tehisintellekti alal on laienenud mitmetesse Aafrika riikidesse, sealhulgas ka Marokosse, kus sellega tehti põhjalikumalt algust aastal 2018, kui UNESCO foorumil, mis oli pühendatud tehisintellekti kasutamisele Aafrikas. Selle foorumi üheks tulemiks oli avaldus, mille kohaselt UNESCO kutsus Aafrika riike arutama nii kohalike, regionaalsete kui rahvusvaheliste koostööpartneritega, kuidas luua eetilise raamistik, mis kaitseks inimeste autonoomiat, privaatsust, neid diskrimineerimise eest ja säilitaks nende inimväärikuse. UNESCO toonitas oma võtmetähtsust selle eetilise raamistiku loomisel (UNESCO, 2018). Maroko ja UNESCO vahel valitseb tehisintellekti alal tihe koostöö, aastal 2022 osales kõrghariduse, teadusuuringute ja innovatsiooni minister Abdellatif Miraoui Maroko ja UNESCO koostöös korraldatud konverentsil „Tehisintellekt uute arengumudelite teenistuses“ (pr *Intelligence artificielle au service de nouveaux modèles de développement*), kus ta rõhutas kõnes Maroko jaoks oluliste tehisintellekti tehnoloogiate võtmeteguriks

muutmist, et tagada majanduse konkurentsivõime (ENSSUP, 2022). Ka tehisintellekti eetika, mis on EL ja ÜRO samasisuliste poliitikate keskmes on üks punkt, mille UNESCO poolt loodud soovitude täitmise suunas Maroko liigub.

„Tehisintellekti olukorra jälgimiseks luuakse riiklik komisjon (...), mis seab ülesandeks koostada tegevuskava tehisintellekti eetikat käsitleva soovitude sätete rakendamiseks“ - Ghita Mezzour, Maroko digitaalsele ülemineku ja haldusreformi minister-delegaat kohtumisel UNESCO peadirektor Audrey Azoulay'iga, Rabatis, Marokos (Latrech, 2022).

mis on indikaatoriks, et tegemist on sellel alal ühe edasiarenenuma riigiga Aafrikas

UNESCO on viinud 32s Aafrika riigis tehisintellekti arendamiseks vajalike vajaduste osas läbi uuringu, mille üks tulemuste järeldusi oli, et uuendama peab haridust, oskusi ja koolitamisprogramme (UNESCO, 2021), AL on ühe oma institutsiooni Rahvusvahelise Tütarlaste ja Naiste Hariduse Keskuse (ingl *The African Union International Centre for the Education of Girls and Women in Africa* – lüh *AU/CIEFFA*) strateegilises plaanis 2021-2025 toonud välja omapoolse oskuste loendi, toetudes UNESCO-le (AU/CIEFFA, 2021, lk. 23).

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on kesksed normid, mida EL oma tehisintellekti poliitikas kasutab, ning kas ja kuidas ta neid edendab AL ja Aafrika riikide suunal.

Magistritöö peamine teoreetiline lähtekoht oli normatiivne võim, mis tähendab ühe rahvusvahelise suhetes toimija võimet luua norme rahvusvahelisel tasandil kandes neid üle teistele riikidele (Manners, 2002). Manners (2002) sidus selle teooria EL-iga, kes on loonud endast kuvandi rahvusvahelisel tasandil kui „heast jõust“, toetudes viiele kesksele normile – rahu, vabadus, demokraatia, õigusriik ja inimõigused, mis tulenevad ühenduse õigustikust. Nende alla kuuluvad veel neli väiksemat normi - sotsiaalne solidaarsus, diskrimineermisvastasus, jätkusuutlikkus ja hea valitsemistava (ibid, lk. 242-244). Arne Niemann ja Tessa de Wekker süstematiseerisid normatiivse võimu sõnastuse. Selle jaoks löid nad normatiivse võimu dimensioonid: 1) „normatiivne kavatsus – kui autentne on EL-i

normatiivne pühendumine oma kohustustele?"; 2) „normatiivne protsess – kas EL järgib kaasavatja refleksiivset (enesekohast) normatiivpoliitikat?"; 3) „normatiivne mõju – kas EL on võimeline kujundama norme?" (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 7), millest igaihe alla kuuluvad veel alaküsimused.

Meetodina kasutati antud magistritöös kvalitatiivset sisuanalüüsi, kuna normide üle kandumine on kvalitatiivne protsess, ning tehisintellekti kui teatud tehnoloogia valitsemise normide ülevõtmine ühelt osapoolelt on keeruline nähtus, mille puhul on vajalik rohkem kui paari indikaatori vaatlemine, on oluline uurida konteksti, kus probleem/nähtus asetseb. Andmetest üks osa moodustas EL tehisintellektiga seotud dokumendid, mis avaldatud perioodil 2018-2022, sest siis avaldati esimesed tehisintellektiga seotud põhidokumendid. Teise osa, EL dokumendid, mis AL, Aafrika regiooni tehisintellektialast koostööd käsitlevad. Kolmanda osa AL, kuid ka Aafrika regiooni, ning teatud Aafrika riikide dokumendid, mis olid avaldatud perioodil 2018-2022 ja juhtivpoliitikute kõned perioodil 2018-2023, et analüüsida meedia ja poliitilise diskursuse toimumist. Andmeanalüüsiks loodi kooditabel, mis koostati lähtuvalt Manners'i (2002) normatiivse võimu teooriast, ning Niemann'i & De Wekker'i (2010) normatiivse võimu dimensioonidest, mis operatsionaliseerisid Manners'i teooria. Tabel jaotus nelja tulpa: kategooria, rühm, tähendus ja kood. Tabeli esimene tulp oli "kategooria", ning see liigitus järgnevalt: "normatiivne kavatus", "normatiivne protsess" ja "normatiivne mõju".

Esimese uurimisküsimuse (*„Kas ja kuidas EL-i normatiivne võim toimub normatiivse kavatsuse dimensiooni alusel ehk milliseid norme ja miks EL-i tehisintellekti strateegia edendab?“*) vastuseks on, dokumendi analüüsi põhjal, et üks peamine norm on euroopalikele väärtustele tuginemine, teine on usaldusväärsus, kolmas turvalisus, neile kui kesksetele normile saab viidata mitmetes analüüsi aluseks olevates dokumentides. Veel ka jätkusuutlikele eesmärkide olemasolu. Kokkuvõttes on neis punktides EL oma tegevuses „autentne“.

Teise uurimisküsimuse (*„Kas ja kuidas normatiivne võim esineb normatiivse protsessi dimensiooni alusel?“*. *Mis väljakutsed on EL-il tehisintellekti normide edendamisel Aafrikas ja selle mõju laiendamisel koostöös AL-iga?*) vastuseks on, et analüüsis kasutatud

„Tervikliku Aafrika strateegia suunas“ dokumendi puhul on olemas osaline, kuid mitte täielik olemasolu ja dokumendi „Nõukogu otsuses (ÜVJP) 2022/2269, millega liit toetab rahu ja julgeoleku jaoks vastutustundliku tehisintellektialase innovatsiooni edendamist käsitleva projekti rakendamist“ puhul „refleksiivsus“ puudus. „Kaasamise“ olemasolu on „Projekt 2 – hariduslikud ja suutlikkuse suurendamise tegevused tulevaste intellektitehnika praktikute jaoks“, kuid dokumendis „Globaalne Euroopa“ „kaasamise“ nõue ei ole täidetud. Kolmas rühm „üldtunnustatud normidele toetumine“ olemasolu „Tervikliku Aafrika strateegia suunas“ on täidetud täielikult. Peamised arengukohad EL-il tehisintellekti normide edendamisel Aafrikas on seotud vaid sellele regioonile suunatud poliitikatele ehk dokumendid peavad olema pühendatud erinevatele regioonidele Aafrikas põhjas, lõunas, idas ja läänes, ning keskendumine neist regioonidest teatud riikidele, arvestades nende erinevat arengutaset tehisintellekti valdkonnas.

Kolmas uurimisküsimuse vastus on, et normatiivne mõju EL poolt puudub, kuna ÜRO organisatsioonid on Aafrikas hoopis selle normatiivse mõju põhjustajad.

EL normatiivse võimu suurendamiseks peab EL lähenema Aafrika regioonidele ja nende riikidele vastavalt sellele, kus on nende arenguprotsess seoses tehisintellektiga, kuna riigiti on tasemed väga erinevad. ÜRO organisatsioonide nähtav kohalolek ja normatiivne mõju on AL-ile ja Aafrika riikidele spetsiifilisem, sest järgitakse asukohariigi vajadusi seoses tehisintellekti arendamisega.

Teema on aktuaalne ja vajab kindlasti edasiuurimist, kui tehisintellekti regulatsioon on rakendunud. Sel puhul saab teoreetilise raamistiku põhineda Brüsseli efekti teoorial, millega regulatsiooni rakendamise mõju saab analüüsida, kas see on toimunud *de facto*, kus ettevõtted kohandavad enda toodet või teenust ülemaailmsel turul EL regulatsioonidele ja eeskirjadele vastavaks. *De jure* Brüsseli efekt on otseselt seotud *de facto* Brüsseli efektiga, sest ettevõtted, mis on kohandanud enda rahvusvahelist äritegevust vastavalt EL regulatsioonidele, teevad oma koduriigis lobitööd, et nende seadusandlusse jõuaksid EL-ile sarnased määrused (Bradford, 2020).

Lisad

Lisa 1

Kategooria	Rühm	Tähendus	Kood
Normatiivne kavatsus	Autentsus	<i>Kas normid on EL institutsioonide poolt loodud tehisintellekti temaatika keskmes? Kas normid olid perifeersed ehk keskmest väljas? See on indikatsioon sellest, et EL ei ole oma tegevuses tõenäoliselt autentne, kui EL suhtub normidesse ehk näitab normatiivset võimu</i>	„Non-discrimination“ „Democracy“ „Human rights“ „Safety“ „European values“ „Good Governance“ „Liberty“ „Peace“ „Rule of law“ „Sustainable Development“ „Solidarity“ „Transparency“ „Trustworthy“
	Perifeerne	<i>Kui normid ei olnud ELi tegevuse seisukohast keskmes, siis see on indikatsioon, et EL ei ole normatiivselt pühendunud. Kui normid on vastamisi või sekkuvad huvidesse, siis see on indikaator, et need on olulised seda vaatamata poliitilistele ja majanduslikele kulutustele, mida institutsioon on teinud.</i>	“AI liability”
	Omakasu	<i>Kui normid ja huvid on üksteisega vastamisi, siis vaatamata institutsiooni poliitilistele ja</i>	“Competition” “Conflicting with EU values”

		<i>majanduslikele kulutustele jääb institutsioon normidele kindlaks, kuma need on olulised</i>	“Economic interests“ “Technological advancement“
	Topeltstandardid	<i>Topeltstandardite olemasolu erinevate osaliste osas on märk sellest, et normid ei ole kõige tähtsaim osa otsustusprotsessis. Normidele peavad järgnema ka teod. Kas EL loob samasid standardeid kolmandatele osapooltele?</i>	„Protecting internal market from third-parties“ „Stopping brain drain from EU“
	Sidusus	<i>Läbi jagatud põhimõtete on sidusus nõuete ja meetmetega. Normatiivne võim on see, mis on väärtus- ja õiguspõhine kui see põhineb utilitaarsusel</i>	„Ethical AI“ “Human-centric”
Normatiivne protsess	Refleksiivsus	<i>Institutsioon on võimeline muutma on käitumist ja suhtumist läbi õppimise, kui seisab vastamisi „paremate argumentidega“. Institutsioon ei rakenda ühetaoliselt EL mudelit, mis „sobib kõikidele“ riikidele“</i>	„Regulatory convergence“ „Adequate investments“ „Address digital skills gaps“ „Greater education and training opportunities“ „Promote use of open data“ “Digitalisation of public administration”
	Kaasatus	<i>Kas EL võtab arvesse neid, kelle normaalsus saab mõjutatud? EL kaasab otsustusprotsessi sisemisi või väliseid osalejaid või vajadusel sellest mõjutatud kolmandaud riike</i>	„African region“ “African countries” “African Union” „(Civilian) AI Community“ „Gender equality“

			<p>„Persons with disabilities“</p> <p>“Civil society”</p> <p>“EU cooperation”</p> <p>“Privacy”</p> <p>“Public-private-AI partnership”</p> <p>“Public sector”</p> <p>“Promotes social solidarity”</p>
	<p>Üldtunnustatud normide propageerimine</p>	<p><i>„EL peab olema ettevaatlik, et teistes riikideks ei peetaks teda koloniaalseks võimuks vaid normatiivseks võimuks, sest „headuse“ tähendus neis riikideks võib olla erinev. Üldtunnustatud normid on ÜRO poolt tunnustatud ja EL toetub nendele“</i></p>	<p>”Promote responsible AI“</p> <p>“Prevent Inequality”</p> <p>„Promote the use of open data“</p> <p>“Promote democracy”</p> <p>“Achieve Sustainable Development Goals (SDGs)”</p> <p>„Digital transformation agenda“</p>
<p>Normatiivne mõju</p>	<p>Normatiivne muutus</p>	<p><i>Mil määral viidatakse EL poolt edendavatele normidele meedias ja poliitilises diskursuses. Kui normid saavad osa valitsevast diskursusest, siis on see esimene märk sellest, et normid on omaks võetud ja toimunud on normatiivne muutus</i></p>	<p>„Initiated value related project or strategy“</p> <p>„UN cooperation“</p> <p>„4th industrial revolution“</p>
	<p>Normatiivne muutus EL ajendil</p>	<p><i>Kui normidel on antud sama tähendus olenemata kontekstist, sealhulgas ka foorumitel, siis on suurem tõenäosus, et</i></p>	<p>“Independent research conducted”</p>

		<i>asjaomased (poliitilised) osalejad tõesti mõtlevad seda, mida nad ütlevad</i>	“Independent action conducted”
--	--	--	--------------------------------

Tabel 1 (Niemann & de Wekker, 2010, lk. 6-12).

Lisa 2 dokumentide loetelu

EL tehisintellekti alusdokumendid

1. „*Valge raamat: Tehisintellekt: Euroopa käsitlus tipptasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast*“ (COM/2020/65 final/2),
2. „*Tehisintellekti käsitlev kooskõlastatud kava*“ (COM(2018) 795 final),
3. „*Tehisintellekt Euroopa huvides*“ (COM(2018) 237 final),
4. „*Määrus, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid (tehisintellekti käsitlev õigusakt) ja muudetakse teatavaid liidu õigusakte*“ COM(2021) 206 final,
5. „*Tehisintellektialase Euroopa lähenemisviisi edendamine*“ COM(2021) 205 final.

EL ja Aafrika koostöö dokumendid, mis käsitlevad tehisintellekti valdkonda

1. Euroopa Komisjon (2020), „*Ühisteatis Euroopa Parlamendile Ja Nõukogule - Tervikliku Aafrika strateegia suunas*“, JOIN(2020) 4 final. 09.03.2020
2. European Parliament and of the Council (2021), *Regulation (EU) 2021/947 of the European Parliament and of the Council of 9 June 2021 establishing the Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, amending and repealing Decision No 466/2014/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EU) 2017/1601 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (EC, Euratom) No 480/2009*. 09.06.2021
3. Council of the European Union (2022), „*Council decision (CFSP) 2022/2269 of 18 November 2022 on Union support for the implementation of a project ‘Promoting*

Responsible Innovation in Artificial Intelligence for Peace and Security”.

18.11.2022

AL tehisintellekti dokumendid

1. African Union (2019), *“Introductory Note of the Chairperson of the Commission“* EX.CL/1134(XXXIV). 07.02.2019
2. Peace and Security Council (PSC) of the African Union (2019) *“Peace and Security Council 850th Meeting 9 May 2019 - “Communiqué“,* PSC/PR/COMM. (DCCCL). 20.05.2019
3. Specialized Technical Committee on Communication and Information Technologies (STC-CICT) (2019) Third Ordinary Session, 26 October 2019, *“2019 Sharm El Sheikh Declaration STC – CICT-3“.* 26.10.2019
4. African Union Cybersecurity Expert Group (AUCSEG) (2019) *„African Union Cybersecurity Expert Group holds its first inaugural meeting“* – pressiteade 12.12.2019
5. Specialized Technical Committee on Communication and Information Technologies (STC-CICT) (2019), *„Report Of The 3rd Specialized Technical Committee On Education, Sciences And Technology, Addis Ababa, Ethiopia, 10-13 December 2019“,* EX.CL/1185(XXXVI). 13.12.2019
6. African Union Executive Council (2020) Thirty-Sixth Ordinary Session 06-07 February 2020, *„ Draft Digital Transformation Strategy for Africa (2020-2030)“,* EX.CL/1180(XXXVI)Annex. 07.02.2020
7. African Union Commission on International Law (AUCIL) (2020), *„Activity Report Of The African Union Commission On International Law (AUCIL) For The Period January – December 2019“,* EX.CL/1208(XXXVI). 07.02.2020
8. Permanent Representatives’ Committee (PRC) Sub-Committee on General Supervision and Coordination on Budgetary, Financial and Administrative Matters (GSCBFAM) and the F15 experts of the Ministers of Finance (2020), *“Report Of The Joint Sitting Of The Sub-Committee on General Supervision And Coordination*

On Budgetary, Financial And Administrative Matters And The Experts Of F15“, EX.CL/1177(XXXVI)v. 07.02.2020

9. The Bureau of the STC on Communication and ICT (2020), „*Virtual Meeting of the Bureau of the STC on Communication and ICT to Consider Recommendations and Action Plan in Response to the COVID-19 Pandemic*“. 08.05.2020
10. African Union (2020), „*The Digital Transformation Strategy for Africa (2020-2030)*“. 18.05.2020
11. Africa Union Information & Communication Directorate (2021), „*Modernising statistical systems must pay attention to “data value chain” that is data collection, publication, uptake and impact*“ – pressiteade 18.11.2021
12. African Peer Review Mechanism (APRM) (2022) „*The Africa Governance Report 2021 - Africa’s Governance Futures for the Africa We Want.*”. 23.03.2022
13. African Union Commission (2022), „*AU Data Policy Framework*“. 28.07.2022

AL ja Aafrika juhtivoliitikute kõned

1. Amr S. Talaat (2019). “*During G20 Ministerial Meeting on Digital Economy, ICT Minister Underlines AfCFTA Significance to Promote Cooperation in Digital Economy*“. 08.06.2019
2. Sarah Anyang Agbor (2019) “*Remarks by H.E. Professor Sarah Anyang Agbor, AUC Commissioner HRST at the TICAD VII session on Artificial Intelligence in Disaster Risk Reduction and Prevention*“. 10.08.2019
3. African Development Bank (2019) Conference on Land Policy in Africa, 25 November 2019. “*Opening remarks - Charles Boamah, Senior Vice-President African Development Bank*“. 25.11.2019
4. Cyril Ramaphosa (2020), “*Acceptance Statement by South African President H.E. Cyril Ramaphosa on assuming the Chair of the African Union for 2020*”. 09.02.2020
5. Léon Juste Ibombo (2022), “*Intelligence artificielle: le Centre africain de recherche a ouvert ses portes à Brazzaville*”. 24.02.2022

6. Abdellatif Miraoui (2022), “*Participation de monsieur le ministre à une conférence sur l’intelligence artificielle*”. 08.03.2022
7. Ghita Mezzour (2022), “*Morocco, UNESCO Pledge to Strengthen Artificial Intelligence Ethics*”. 26.03.2022
8. Moussa Faki Mahamat (2022), „*Speech by H.E. Moussa Faki Mahamat on the occasion of the 17th Extraordinary Session of the African Union Conference on Industrialization*”. 25.11.2022
9. Paul Kagame (2023), “*Transform Africa Summit | Keynote Address by President Kagame*”. 26.04.2023

Kasutatud kirjandus

- Abimbola, O., Aggad, F., & Ndzendze, B. (2021, 09 23). *What is Africa’s Digital Agenda?* Saadaval veebilehel Africa Policy Research Institute: <https://afripoli.org/what-is-africas-digital-agenda>
- Adamu, A., & Peter, A. M. (2016). Comparative Analysis Of African Union (AU) And European Union (EU): Challenges And Prospects. *International Journal of Peace and Conflict Studies (IJPCS)*, 46-57.
- African Union. (2013, 06). *Agenda 2063: The Africa We Want*. Retrieved from African Union: <https://au.int/agenda2063/overview>
- African Union. (2015, 12). *Linking Agenda 2063 and the SDGs*. Retrieved from African Union: <https://au.int/agenda2063/sdgs>
- African Union. (2017). African Union. About. Saadaval veebilehel African Union: <https://au.int/cpauc5>
- African Union Executive Council. (2018). Annual Report On The Activities Of The African Union And Its Organs. Addis Ababa: African Union. Saadaval veebilehel https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8423/EX%20CL%201061%20XXII_E.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- African Union Executive Council. (2020, 02 07). *Digital Transformation Strategy For Africa (2020-2030)*. Retrieved from African Union: https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8758/EX%20CL%201180%20XXVI%20Annex_E.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- African Union. (2019, 02 07). *Introductory Note of the Chairperson of the Commission*. Retrieved from African Union: <https://archives.au.int/handle/123456789/10100>

- African Union. (2019, 03 28). *Africa Dialogue Series on Digital Cooperation Launched*. Saadaval veebilehel African Union: https://au.int/sites/default/files/pressreleases/36264-pr-africa_dialogue_series_on_digital_cooperation_launched.pdf
- African Union. (2019b, 10 26). *2019 Sharm El Sheikh Declaration STC – CICT-3*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/decisions/37590-2019_sharm_el_sheikh_declaration_-_stc-cict-3_oct_2019_ver2410-10pm-1rev-2.pdf
- African Union. (2020, 05 18). *The Digital Transformation Strategy For Africa 2020-2030*. Retrieved from African Union: <https://au.int/en/documents/20200518/digital-transformation-strategy-africa-2020-2030>
- African Union. (2022). *African Union*. Saadaval veebilehel Africa - EU: https://au.int/en/partnerships/africa_eu
- African Union Executive Council. (2018). *Annual Report On The Activities Of The African Union And Its Organs*. Addis Ababa: African Union. Saadaval veebilehel https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8423/EX%20CL%201061%20XXXII_E.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- African Union Information & Communication Directorate. (2021, 11 18). *Modernising statistical systems must pay attention to “data value chain” that is data*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/pressreleases/41201-pr-STATS_DAY_2021_PR.pdf
- AI HLEG. (2019, 04 08). *Ethics guidelines for trustworthy AI*. Pp. 37. Saadaval veebilehel European Commission: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>
- Agbor, S. A. (2019, 08 12). *Remarks by H.E. Professor Sarah Anyang Agbor, AUC Commissioner HRST at the TICAD VII session on Artificial Intelligence in Disaster Risk Reduction and Prevention*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/speeches/37263-sp-remark_of_commissioner_hrst_on_artificial_intelligence_ticad7_2019.pdf
- Akkerman, N. A. (2019, 07 02). *Assessing the Impact of the European Union’s Novel Data Protection Legislation on European Transatlantic Competitiveness in the Development of Artificial Intelligence*. Saadaval veebilehel Universiteit Leiden: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2629460/view>
- Atlas.ti. (2022, 12 09). *Qualitative Data Analysis: ATLAS.ti*. Saadaval veebilehel NYU Libraries: <https://guides.nyu.edu/QDA/atlasti>

- Ashimwe, E. (2023, 04 26). *Make Artificial Intelligence work for Africa – Kagame*. Retrieved from The New Times Rwanda: <https://www.newtimes.co.rw/article/6978/news/technology/make-artificial-intelligence-work-for-africa-kagame>
- APRM. (2022, 03 28). *The Africa Governance Report 2021. “Africa’s Governance Futures for the Africa We Want.”*. Addis Ababa. Retrieved from https://au.int/sites/default/files/documents/41632-doc-800614_APRM_Governance_Report_2021_03.pdf
- AU Commission. (2022, 07 28). *AU Data Policy Framework*. Retrieved from African Union: <https://au.int/sites/default/files/documents/42078-doc-AU-DATA-POLICY-FRAMEWORK-ENG1.pdf>
- AU/CIEFFA. (2021, 10 21). *Strategic plan 2021-2025*. Retrieved from CIEFFA: https://cieffa.au.int/sites/default/files/files/2022-05/africanunioncieffastrategicplan2021-2025_1.pdf
- AUCIL. (2020, 02 07). *Activity Report of the African Union Commission on International Law (AUCIL) for the Period January – December 2019*. Retrieved from African Union: https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8733/EX%20CL%201208%20XXVI_E.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- AUCSEG. (2019, 12 23). *African Union Cybersecurity Expert Group holds its first inaugural meeting*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/pressreleases/37873-pr-press_release-_african_union_cybersecurity_expert_group_holds_its_first_inaugural_meeting.pdf
- Bicchi, F. (2006). ‘Our size fits all’: normative power Europe and the Mediterranean. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 286-303. doi:<https://doi.org/10.1080/13501760500451733>
- Bradford, Anu. 2020. “The Brussels Effect.” Pp. 2–66 in *The Brussels Effect*. Oxford University Press.
- Boamah, C. (2019, 11 25). *Opening remarks-Conference on Land Policy in Africa*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/speeches/37812-sp-opening_remarks_-_charles_boamah_senior_vice-president_african_development_bank.pdf
- Candelon, F., Bedraoui, H. E., & Maher, H. (2021, 02 09). *Developing an Artificial Intelligence for Africa strategy*. Saadaval veebilehel OECD Development Matters: <https://oecd-development-matters.org/2021/02/09/developing-an-artificial-intelligence-for-africa-strategy/>

- Calo, R. (2017). Artificial intelligence policy: A primer and roadmap. *UC Davis Law Review*, 51(2), 339–435.
https://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/51/2/Symposium/51-2_Calo.pdf
- Checkel, J. and Moravcsik, A. (2001), ‘A Constructivist Research Program in EU Studies?’, *European Union Politics*, 2, 2, 219-249
- Commission, E. (2021, 04 21). Communication on Fostering a European approach to Artificial Intelligence. Saadaval veebilehel European Commission:
<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-fostering-european-approach-artificial-intelligence>
- Commission, E. (2021, 04 21). Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021 Review - . COM(2021) 205 final ANNEX. Saadaval veebilehel European Commission:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0205&qid=1623504181073>
- Commission, E. (2021, 04 21). Proposal For A Regulation Of The European Parliament And Of The Council Laying Down Harmonised Rules On Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) And Amending Certain Union Legislative Acts. Saadaval veebilehel EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206>
- Coombes, D. (1998). *Leading by Virtuous Example: European Policy for Overseas Development*. London: Palgrave Macmillan. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-349-26464-3_9
- Coombs, C., Stacey, P., Kawalek, P., Simeonova, B., Becker, J., Bergener, K., Carvalho, J.A., Fantinato, M., Garmann-Johnsen, N.F., Grimme, C., Stein, A., Trautmann, H. (2021). What is it about humanity that we can’t give away to intelligent machines? A European perspective. *International Journal of Information Management*, 58.
- Council of Europe. (2016, 11 20). *Comparative analysis of the Malabo Convention of the African Union and the Budapest Convention on Cybercrime*. Saadaval veebilehel Council of Europe:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806bf0f8>
- Council of Europe. (n.d.). *Parties/Observers to the Budapest Convention and Observer Organisations to the T-CY*. Saadaval veebilehel Council of Europe:
<https://www.coe.int/en/web/cybercrime/parties-observers>
- Daigle, B. (2021, 02). Data Protection Laws in Africa: A Pan-African Survey and Noted Trends. *Journal of International Commerce and Economics*. Saadaval veebilehel United States International Trade Commission

https://www.usitc.gov/publications/332/journals/jice_africa_data_protection_laws.pdf.

Diez, T. and Manners, I. Reflecting on normative Power Europe. In *Power in world politics*, Edited by Berenskoetter, F. and Williams, M. 173-188. London: Routledge, 2007.

Directorate-General for Communications Networks. (2021, 04 21). *Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence*. Saadaval veebilehel Shaping Europe's digital future: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/proposal-regulation-laying-down-harmonised-rules-artificial-intelligence>

Directorate-General for Communications Networks. (2021, 04 21). *Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021b Review*. Saadaval veebilehel Shaping Europe's digital future: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/coordinated-plan-artificial-intelligence-2021-review>

Duchêne. (1972). 'Europe's Role in World Peace'. London: Fontana.

Dugbazah, J. (2022, 05 30). The African Union Artificial Intelligence Continental Strategy For Africa. Saadaval veebilehel AUDA-NEPAD: <https://www.nepad.org/news/african-union-artificial-intelligence-continental-strategy-africa>

ECA. (2022, 02 16). *All set for launch of the African AI Research Center in Congo*. Retrieved from United Nations Economic Commission for Africa: <https://www.uneca.org/stories/all-set-for-launch-of-the-african-ai-research-center-in-congo>

ENSSUP. (2022, 03 08). *Participation de monsieur le ministre à une conférence sur l'intelligence artificielle*. Retrieved from Ministère de l'Enseignement Supérieur, de la Recherche Scientifique et de l'Innovation: <https://www.enssup.gov.ma/en/actualites/participation-de-monsieur-le-ministre-a-une-conference-sur-l-intelligence-artificielle>

Elizondo, C. V. (2020). The very useful proposal of the European Union for Shaping. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 9(6), 30-42.

Engler, A. (2022, 06 08). The EU AI Act will have global impact, but a limited Brussels Effect. Saadaval veebilehel Brookings: <https://www.brookings.edu/research/the-eu-ai-act-will-have-global-impact-but-a-limited-brussels-effect/#:~:text=However%2C%20the%20idea%20of%20a,450%20million-strong%20consumer%20market.>

- European Commission. (2015). *Sustainable Development Goals*. Retrieved from European Commission: [https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en#:~:text=The%20Sustainable%20Development%20Goals%20\(SDGs,solute ons%2C%20ensure%20everyone's%20human%20rights%2C](https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en#:~:text=The%20Sustainable%20Development%20Goals%20(SDGs,solute ons%2C%20ensure%20everyone's%20human%20rights%2C)
- European Commission. (2022, 11 09). A European approach to artificial intelligence. Saadaval veebilehel Shaping Europe's digital future: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>
- European Commission. (n.d.). Õigusakti kavandamine ja ettepaneku tegemine. Saadaval veebilehel European Commission: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law_et
- Euroopa Komisjon. (2021, 03 09). *Euroopa digikümnend: 2030. aasta digieesmärgid*. Retrieved from Euroopa Komisjon: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_et
- European Union. (2017). *Science for the AU-EU Partnership - Building knowledge for sustainable development*. Retrieved from Publications Office of the European Union: <https://op.europa.eu/webpub/jrc/science-for-au-eu-partnership/>
- Floridi, L. (2019, 05 23). Translating Principles into Practices of Digital Ethics: Five Risks of Being Unethical. *Philosophy & Technology*, 36(2), 185–193. doi:<https://doi.org/10.1007/s13347-019-00354-x>
- Floridi, L. (2021). The European Legislation on AI: a Brief Analysis of its Philosophical Approach. *Philosophy & Technology*, 34(2), 215-222. doi:<https://doi.org/10.1007/s13347-021-00460-9>
- Forsberg, T. (2011). Normative Power Europe, Once Again: A Conceptual Analysis of an Ideal Type. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(6), 1183-1204. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02194.x>
- Goertz, G. and Diehl, P. (1992) 'Toward a Theory of International Norms', *Journal of Conflict Resolution*, 36: 4, 634-664
- Gwagwa, A., Kraemer-Mbula, E., Rizk, N., Rutenberg, I., & Beer, J. d. (2020). Artificial Intelligence (AI) Deployments in Africa: Benefits, Challenges and Policy Dimensions. *The African Journal of Information and Communication (AJIC)*(26), 1-28. doi:<https://doi.org/10.23962/10539/30361>
- Haskell-Dowland, P., & Abu-Khalaf, J. (2021, 11 23). The self-driving trolley problem: how will future AI systems make the most ethical choices for all of us? Saadaval veebilehel The Conversation.: <https://theconversation.com/the-self-driving-trolley->

problem-how-will-future-ai-systems-make-the-most-ethical-choices-for-all-of-us-170961

- Habermas, J. (1993), *Justification and Application: Remarks on Discourse Ethics*, Cambridge: Polity Press
- ITU & the XPRIZE Foundation. (2017, 08 11). *AI for Good Global Summit 2017 Report*. Retrieved from ITU: https://www.itu.int/en/ITU-T/AI/Documents/Report/AI_for_Good_Global_Summit_Report_2017.pdf
- Kagame, P. (2023, 04 26). *Transform Africa Summit | Keynote Address by President Kagame*. Retrieved from Paul Kagame: <https://www.paulkagame.com/transform-africa-summit-keynote-address-by-president-kagame-victoria-falls-26-april-2023/>
- Kombo, F. (2022, 02 24). Intelligence artificielle: le Centre africain de recherche a ouvert ses portes à Brazzaville. Retrieved from Accueil Adiac: <https://www.adiac-congo.com/content/intelligence-artificielle-le-centre-africain-de-recherche-ouvert-ses-portes-brazzaville>
- Kuckartz, U. (2019). Qualitative Text Analysis: A Systematic Approach. In N. Presmeg, & G. Kaiser, *Compendium for Early Career Researchers in Mathematics Education* (pp. 181-197). Springer Cham. doi:<https://doi.org/10.1007/978-3-030-15636-7>
- Laboris, I. (2019, 09 17). The impact of the GDPR outside the EU. Saadaval veebilehel Lexology: <https://iuslaboris.com/insights/the-impact-of-the-gdpr-outside-the-eu/>
- Latrech, O. (2022, 26 03). *Morocco, UNESCO Pledge to Strengthen Artificial Intelligence Ethics*. Retrieved from Morocco World News: <https://www.moroccoworldnews.com/2022/03/347908/morocco-unesco-pledge-to-strengthen-artificial-intelligence-ethics>
- Lerch, M., & Schweltnus, G. (2006). Normative by nature? The role of coherence in justifying the EU's external human rights policy. *Journal of European Public Policy*, 13(2), lk. 304-321. doi:<https://doi.org/10.1080/13501760500452665>
- Lynggaard, K. (2019). *Discourse Analysis and European Union Politics*. London: Springer Nature. doi:<https://doi.org/10.1057/978-1-137-39326-5>
- Mahamat, M. F. (2022, 11 25). *Speech by H.E. Moussa Faki Mahamat on the occasion of the 17th Extraordinary Session of the African Union Conference on Industrialization*. Retrieved from African Union: <https://au.int/en/speeches/20221125/speech-he-moussa-faki-mahamat-17th-extraordinary-session-assembly-african-union>
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *JCMS: Journal of common market studies*, 40(2), lk. 235-258.

- Manners, I. (2008). The Normative Ethics of the European Union. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 84(1), 45-60. Saadaval veebilehel <http://www.jstor.org/stable/25144714>
- Manners, I. (2013). Assessing the decennial, reassessing the global: Understanding European Union normative power in global politics. *Cooperation and Conflict*, 48(2), 304–329. <https://doi.org/10.1177/0010836713485389>
- Marcia, V., & Desouza, K. C. (2021, 04 26). The EU path towards regulation on artificial intelligence. Saadaval veebilehel Brookings: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2021/04/26/the-eu-path-towards-regulation-on-artificial-intelligence/>
- Mayring, P. (2019). Qualitative Content Analysis: Demarcation, Varieties, Developments [30 paragraphs]. *Forum: Qualitative Social Research*, 20(3), 1-14. doi:<http://dx.doi.org/10.17169/fqs-20.3.3343>
- McClory, J. (2015). *The Soft Power 30*. Portland: Portland PR Limited. Saadaval veebilehel Portland Communications https://portland-communications.com/pdf/The-Soft-Power_30.pdf
- MCIT. (2019, 06 08). *During G20 Ministerial Meeting on Digital Economy, ICT Minister Underlines AfCFTA Significance to Promote Cooperation in Digital Economy*. Retrieved from Ministry of Communications and Information Technology: https://mcit.gov.eg/en/Media_Center/Press_Room/Press_Releases/33245
- Niemann, A., & Wekker, T. d. (2010). Normative power Europe? EU relations with Moldova. *European Integration online Papers (EIoP)*, 14(1), lk. 1-41.
- Niemann, A. (2004) “Between communicative action and strategic action: the Article 113 Committee and the negotiations on the WTO Basic Telecommunications Services Agreement”, *Journal of European Public Policy*, 11, 3, 379-407.
- Nye, J. S. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye, Joseph S. *Soft Power : the Means to Success in World Politics*. New York :Public Affairs, 2004.
- Nye, J. S. (2021). Soft power: the evolution of a concept. *Journal of Political Power*, 14(1), lk. 196-208. doi:<https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572>
- OECD.AI. (2021). National AI policies & strategies. Saadaval veebilehel OECD.AI: <https://oecd.ai/en/dashboards/overview>

- Parker, O., & Rosamond, B. (2013). "Normative power Europe" meets economic liberalism: Complicating cosmopolitanism inside/outside the EU. *Cooperation and Conflict*, 48(2), 229–246. doi:<https://doi.org/10.1177/0010836713485388>
- Pieterse, O. (2018, 06 10). Universiteit Leiden. Externalization of the GDPR: promoting global regulatory standards in data protection and privacy: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2664820/view>
- PRC, GSCBFAM & F15. (2020, 02 07). *Report Of The Joint Sitting Of The Sub-Committee on General Supervision And Coordination On Budgetary, Financial And Administrative Matters And The Experts Of F15*. Retrieved from African Union: https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8363/EX%20CL%201177%20XXVI%20v_E.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- PSC. (2019, 05 20). *Communique - Peace and Security Council 850th Meeting 9 May 2019 Addis Ababa, Ethiopia*. Retrieved from African Union: https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/6336/850th%20Meeting%20of%20the%20AUPSC%20on%20Cyber%20Security%2020%20May%202019_E%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ramaphosa, C. (2020, 02 09). *Acceptance Statement by South African President H.E. Cyril Ramaphosa on assuming the Chair of the African Union for 2020*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/speeches/38086-sp-au_acceptance_statement-english.pdf
- Schimmelfennig, F. and Sedelmeier, U. (2005), 'Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe', in Schimmelfennig, F. and Sedelmeier, U. (eds), *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, Ithaca/London: Cornell University Press
- Schreier, M., Stamann, C., Janssen, M., Dahl, T., & Whittal, A. (2019). Qualitative Content Analysis: Conceptualizations and Challenges in Research Practice—Introduction to the FQS Special Issue "Qualitative Content Analysis I". *Qualitative Content Analysis I*, 20(3), 1-26. doi:<https://doi.org/10.17169/fqs-20.3.3393>
- SDG Knowledge Hub. (2017, 10 12). *Second Committee Considers Role of AI in Advancing SDGs*. Saadaval veebilehel SDG Knowledge Hub: <https://sdg.iisd.org/news/second-committee-considers-role-of-ai-in-advancing-sdgs/>
- Sjursen, H. (2002), 'Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy', *Journal of Common Market Studies*, 40, 3, lk. 491-513
- Sjursen, Helene 2006. The EU as a 'normative' power: how can this be? *Journal of European Public Policy*, 13(2), 235-251. doi: <https://doi.org/10.1080/13501760500451667>

- STC-CICT. (2019, 10 26). *2019 Sharm El Sheikh declaration*. Retrieved from African Union: https://au.int/sites/default/files/decisions/37590-2019_sharm_el_sheikh_declaration_-_stc-cict-3_oct_2019_ver2410-10pm-1rev-2.pdf
- STC-CICT. (2019, 12 13). *Report of the 3rd Specialized Technical Committee on Education, Sciences and Technology, Addis Ababa, Ethiopia, 10-13 December 2019*. Retrieved from African Union: https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/8352/EX%20CL%201185%20XXXVI_E.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Szczepański, M. (2019, 07). Economic impacts of artificial intelligence (AI). Pp. 6. Saadaval veebilehel European Parliament: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637967/EPRS_BRI\(2019\)637967_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637967/EPRS_BRI(2019)637967_EN.pdf)
- Talaat, A. S. (2021, 07 06). *Welcome Remarks - H.E. Dr. Amr S. Talaat / Minister of ICT in Egypt - AU STC Bureau meeting*. Retrieved from Ministry of Communications and Information Technology: https://mcit.gov.eg/Upcont/Documents/Speechs_772021000_Minister_Speech_at_AU_STC_CICT_Bureau_Meeting.pdf
- UNCTAD. 2022. “Data Protection and Privacy Legislation Worldwide | UNCTAD.” Saadaval veebilehel UNCTAD April 14, 2022 (<https://unctad.org/page/data-protection-and-privacy-legislation-worldwide>).
- UNESCO. (2018, 12 13). *Outcome Statement of the Forum on Artificial Intelligence in Africa*. Retrieved from UNESCO : https://en.unesco.org/sites/default/files/ai_outcome-statement_africa-forum_en.pdf
- UNESCO. (2021, 02 04). *Artificial intelligence needs assessment survey in Africa*. Paris: UNESCO. Retrieved from UNESCO Digital Library : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375322>
- UNESCO. (2021, 06 21). *Draft text of the Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. Retrieved from UNESCO: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377897>
- United Nations. (2015, 09 24). *The Sustainable Development Agenda*. Retrieved from United Nations: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/09/summit-charts-new-era-of-sustainable-development-world-leaders-to-gavel-universal-agenda-to-transform-our-world-for-people-and-planet/>
- United Nations. (2022). *Goal 9 . Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialization and foster innovation*. Saadaval veebilehel: United Nations: <https://sdgs.un.org/goals/goal9>

Vukčević, Dejana & Matić, Petar. (2019). The Power of 'Normative Power Europe'
Discourse

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu:
Tartu Ülikool. Saadaval veebilehel:
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jaanika Umalas annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

EUROOPA LIIDU NORMATIIVNE VÕIM TEHISINTELLEKTI TEMAATIKAS
AAFRIKA LIIDU SUUNAL, SELLE VÄLJAKUTSED JA KONTSEPTSIOONID,

mille juhendaja on PhD Mihkel Solvak,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.